

**ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ
«УКРАЇНА»**

Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти

Овчинникова Наталія Вікторівна

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БАГАТОДІТНИМИ
СІМ'ЯМИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК
СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ**

Галузь знань: 23 *Соціальна робота*
Спеціальність: 231 *Соціальна
робота*

Магістерська робота допущена до
захисту
рішенням кафедри соціальної
роботи та спеціальної освіти
протокол № __ від “__” _____ 2022 р.
Завідувач кафедри соціальної
роботи та спеціальної освіти
_____ “__” _____ 2022 р.
(підпис)

Науковий керівник:
Доктор педагогічних наук,
професор кафедри
Сайко Н.О.

Реєстраційний № _____
(дата) (ППП)

Результати перевірки _____
(до захисту) (ППП) (дата)
(на доопрацювання)

Результати захисту: _____
(оцінка)

Голова ЕК _____
(підпис) (ППП)

Члени ЕК _____
(підпис) (ППП)

_____ (підпис) (ППП)

_____ (підпис) (ППП)

_____ (підпис) (ППП)

Відповідальний секретар ЕК _____
(підпис) (ППП)

**ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ
«УКРАЇНА»**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: *магістр*

Галузь знань: *23 Соціальна робота*

Спеціальність: *231 Соціальна робота*

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
соціальної роботи та
спеціальної освіти

_____ (підпис)
“ ____ ” _____ 202_ року

З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ
Овчинникова Наталія Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Соціальна робота з багатодітними сім'ями як пріоритетний напрямок соціальної допомоги**

керівник роботи **доктор педагогічних наук, професор кафедри Сайко Н.О**

затверджені наказом по інституту від “ ____ ” _____ 202_ року № ____

2. Строк подання здобувачем освіти роботи

3. Вихідні дані до роботи

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Виконавці
1.	Забезпечення здобувачів освіти методичними рекомендаціями по виконанню роботи	На початку навчання	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
2.	Вивчення напрямків дослідження	За графіком	Здобувач освіти
3.	Складання плану роботи та підготовки індивідуального завдання роботи	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
4.	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження	За графіком	Здобувач освіти
5.	Підготовка наукових тез з теми, що досліджувалась	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
6.	Розробка діагностичного інструментарію та проведення констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
7.	Узагальнення результатів констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
8.	Проведення формуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
9.	Узагальнення результатів формуючого експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів	За графіком	Здобувач освіти
10.	Подання на кафедру закінченої роботи, включаючи електронну версію (з метою перевірки її на плагіат)	До передзахисту	Наук. керів. Здобувач освіти
11.	Підготовка письмового відзиву на роботу	До передзахисту	Наук. керів.
12.	Проведення попереднього захисту робіт	За графіком	Комісія
13.	Прийняття рішення про допуск роботи до захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
14.	Зовнішнє рецензування	До передзахисту	Наук. керівнк
15.	Направлення робіт з рецензією до екзаменаційної комісії (ЕК) для захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
16.	Захист роботи	За графіком	Комісія

Здобувач освіти _____
(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	11
1.1 Особливості міжнародного досвіду діяльності соціальних установ щодо надання послуг багатодітним сім'ям	11
1.2 Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи. Особливості надання соціальних послуг	17
Висновки до першого розділу	27
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ	29
2.1 Пріоритетні форми та методи соціальної роботи з багатодітними сім'ями в установах соціальної сфери	29
2.2 Технології, форми та методи соціальної роботи з багатодітними сім'ями	41
Висновки до другого розділу	49
РОЗДІЛ 3. СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: «ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ БАГАТОДІТНИМ СІМ'ЯМ ТА РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ПРАВ, ПІЛЬГ ТА ГАРАНТІЙ»	51
3.1. Програма дослідження	51
3.2. Аналіз результатів дослідження	53
Висновки до третього розділу	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. Соціально-економічний розвиток будь-якої держави залежить від виваженої соціальної політики й створення міцної системи державних стандартів і соціальних гарантій щодо захисту різних категорій населення. Особливо це стосується багатодітних сімей, які є основою вирішення демографічних проблем та показником соціального благополуччя країни. Зважаючи на сучасну кризу в нашій державі, що посилюється агресією росії, ускладнюється існування багатодітної сім'ї як соціальної групи. Загострюються її соціальні проблеми: знижується рівень життя, недостатньо здійснюється забезпечення житлом, харчами та медичним обслуговуванням, існують труднощі з працевлаштуванням тощо. З огляду на вищезазначене явище, стан багатодітних сімей суттєво погіршується, вони стають найбільш уразливою та незахищеною соціальною групою населення. Однак помилково відносити багатодітні сім'ї через важкість вирішення їх соціальних проблем у склад неблагонадійних або утриманців суспільства і держави. Оскільки переважна кількість з них має менший рівень безробіття, вони більше схильні підвищувати рівень освіти своїх членів, більш законослухняні та міцніші, ніж сім'ї з однією-двома дітьми тощо.

Проблематика соціальної підтримки багатодітних сімей є особливо вагомим в умовах демографічної кризи. Варто звернути увагу, якщо врахувати природний компонент демографічного руху, то народження трьох і більше дітей є запорукою розширеного відтворення населення. У свою чергу, утвердження фізично і духовно здорової, соціально та матеріально благополучної родини є основою могутньої, міцної держави. Особливої актуальності в умовах нинішньої демографічної кризи набувають не тільки теоретичні проблеми, пов'язані з багатодітною родиною, а й практичні аспекти соціально-педагогічної роботи з такими сім'ями.

У зв'язку з цим, багатодітні сім'ї потребують виваженої державної підтримки в сфері соціального захисту, яка включає не тільки і не стільки

матеріальну складову допомоги, а й впровадження системи соціально-педагогічної підтримки, що передбачає з боку державних органів і служб та громадських організацій самоактуалізацію та самовдосконалення власних можливостей багатодітних сімей у подоланні виникаючих проблем, відновлення їх соціальності, проведення широких інформаційних кампаній для підняття престижу сім'ї, пропаганди сімейних цінностей, заохочення до свідомого та відповідального батьківства тощо. Все це дасть можливість розширити спектр соціальних послуг, що надаються багатодітним сім'ям, дозволить останнім стати активними учасниками поліпшення власного соціально-економічного, освітнього та морально-духовного стану. Різні питання сфери соціального захисту, надання соціальних послуг та здійснення соціально-педагогічної підтримки порушені в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців.

Так, соціальна політика держави, соціальна сфера, надання соціальних послуг та підвищення їх якості місцевими органами влади є предметом досліджень А. Аверіна, В. Авер'янова, М. Багмета, О. Благодатного, Г. Брюхіної, С. Вакуленка, М. Головатого, С. Горбунової-Рубан, О. Давидюка, Л. Качана, Н. Корабльова, В. Мартиненка, І. Осипової, О. Палія, В. Скуратівського, П. Спикера, І. Чеховської, П.Шевчука та ін. Проблематика соціального захисту розглядається в роботах Ю. Афанасьєвої, О. Кочемировської, Л. Четверікової, І. Яков'юка. Серед зарубіжних фахівців цікаві ідеї в контексті вивчення сфери соціальних послуг пропонують С. Бекман, Р. Лоуренс, Т. Мартін, Г. Холліс, Е. Фултз та ін [42].

Теоретичні та практичні аспекти роботи з сім'єю, дослідження її проблем, формування культури материнства в соціальній педагогіці розглядали С. Аксьонова, А. Антонов, О. Безпалько, Л. Волинець, І. Дубініна, А. Дьяченко, І. Зверева, А. Капська, Г. Клімантова, Н. Максимовська, Н. Олексюк, А. Рижанова, І. Трубавіна й ін.

Питання соціально-педагогічної підтримки та активізації громад на підтримку сім'ї з дітьми вивчали А. Аніщенко, Т. Анохіна, І. Євграфова,

Л. Ковальчук, Н. Комарова, Н. Крилова, О. Куриленко. Проте недостатньо вивченою залишається проблема розвитку новітніх видів послуг у сфері соціальної роботи з багатодітними сім'ями, які могли б самоактуалізувати соціально-педагогічну підтримку сімей одна одною із залученням ресурсу громадських організацій [18].

Окремим аспектам соціального захисту присвятили свої праці вітчизняні й зарубіжні вчені та фахівці, зокрема Н. Болотіна, І. Дьяконова, А. Єпіфанов, І. Сало, В. Базилевич, П. Шевчук, О. Палій, В. Скуратівський, В. Москаленко, І. Басанцов, Т. Косова, І. Михайловська, О. Неліпович, А. Гарсія, Дж. Груат та ін [83].

Об'єкт дослідження – багатодітні сім'ї.

Предмет дослідження – особливості та специфіка надання соціальних послуг багатодітним сім'ям установами та організаціями соціального спрямування.

Мета дослідження – вивчити особливості надання послуг багатодітним сім'ям Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та дослідити рівень забезпечення їх прав, пільг та гарантій.

Гіпотеза дослідження базується на науковому припущенні, що ті технології, форми та методи соціальної роботи, які використовуються соціальними працівниками та фахівцями із соціальної роботи Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є недостатньо ефективним в роботі з багатодітними сім'ями, а отже потребують кардинального перегляду, удосконалення та покращення.

Об'єкт, предмет і мета дали можливість сформулювати наступні завдання дослідження:

1. Вивчити особливості міжнародного досвіду діяльності соціальних установ щодо надання послуг багатодітним сім'ям;
2. Охарактеризувати особливості надання соціальних послуг багатодітним сім'ям;
3. Визначити соціальні та психолого-педагогічні проблеми

багатодітних сімей як передумови реалізації сімейної соціальної політики держави;

4. Охарактеризувати пріоритетні форми та методи соціальної роботи з багатодітними сім'ями в установах соціальної сфери;

5. Вивчити особливості соціального захисту та соціальної допомоги багатодітним сім'ям;

6. Охарактеризувати технології, форми та методи соціальної роботи з багатодітними сім'ями

Методи дослідження:

1. Теоретичні – аналіз наукової літератури для з'ясування змісту базових понять дослідження (порівняння, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних);

2. Емпіричні – анкетування, метод соціологічного дослідження

3. Статистичні – методи математичної статистики для одержання кількісно-якісної характеристики результатів дослідження.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що за допомогою розробленої анкети та проведеного соціологічного дослідження було зроблено спробу дослідити пріоритетні форми та методи соціальної роботи, що використовуються при наданні послуг соціальними установами та організаціями багатодітним сім'ям.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження обговорювалися й отримали схвалення на засіданні кафедри соціальної роботи Полтавського інституту економіки і права університету Україна». Основні результати дослідження викладено у науковій публікації - матеріалах міжнародної науково-практичної конференції:

Апробація результатів досліджень. Зміст та основні результати магістерського дослідження обговорювались автором на XIV Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і науковців «Практична психологія та соціальна робота в сучасному вимірі», м. Дніпро, 21 березня 2023 рік.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 77 найменувань та 1 додатку. Робота містить 21 рисунок. Основний зміст роботи викладений на 79 сторінках. Загальний обсяг роботи – 93 сторінки.

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1.1 Особливості міжнародного досвіду діяльності соціальних установ щодо надання послуг багатодітним сім'ям

Соціальна підтримка сімей – це відповідна частина або форма розділу сімейної політики, метою якої є надання допомоги сім'ям у вирішенні проблем, подоланні різного роду стресових ситуацій, що виникають в їх житті, з якими сім'ї взагалі та окремі її члени не спроможні впоратися самі, за рахунок своїх внутрішніх ресурсів. Соціальна ж робота з сім'ями – це діяльність, яка дає змогу реалізувати таку соціальну підтримку.

Сфера соціальної роботи в різних країнах постійно розширюється. Діяльність соціальних працівників поширюється на різного роду урядові і неурядові установи та організації, підприємства, офіси, школи, центри охорони здоров'я, агентства із захисту сім'ї і дитини, центри фізичного і психічного здоров'я, шпиталі, психіатричні лікарні, церкви тощо.

Основними завданнями територіальних соціальних служб по роботі з сім'ями та дітьми, існують в багатьох країнах, є наступні: забезпечення з боку держави досягнення сім'єю певного ступеня економічної самостійності; соціальна робота з багатодітними сім'ями, профілактика насильства над дітьми та їх експлуатації; створення і підтримка різних інституційних форм опіки, а також підтримка неінституційних форм, зокрема, в рамках місцевої громади.

Організаційна структура такої соціальної служби виглядає так: на рівні певної територіально-адміністративної одиниці існує відповідна спеціальна соціальна установа, що має дочірні організації типу центрів соціальної допомоги, розташованих в районах, де проживають більшість клієнтів цих центрів. Ця установа співробітничает з «громадськими» центрами допомоги, що знаходяться на даній території і є добровольчими організаціями жителів цього

району. Наприклад, спеціальна установа соціальної допомоги сім'ї і дітям (багатодітним сім'ям) в США пропонує їм наступні види підтримки [1]:

1. Організація спеціальних груп професійного навчання для батьків, допомога по працевлаштуванню.
2. Забезпечення нагляду за дітьми, чиї батьки працюють в денний або вечірній час.
3. Створення при міських центрах здоров'я служб для одиноких матерів.
4. Створення і підтримка служб захисту дітей від насильства в сім'ї.
5. Створення і інспекція дитячих будинків, а також робота з приймальними сім'ями, спостереження за адаптацією дитини.
6. Розвиток служб допомоги дітям в отриманні освіти, допомога батькам у веденні домашнього господарства й ін.

У багатьох країнах організовані спеціальні послуги з інформування батьків з питань, пов'язаних з доглядом за дітьми. Наприклад, в США існують спеціальні інформаційні служби, які фінансуються місцевою владою, організацією «Спільний шлях Америки» і корпораціями. Велика програма по інформуванню батьків про послуги з догляду за дітьми діє в даний час в Каліфорнії.

Робота із сім'ями та дітьми здійснюється в двох основних напрямках [6]:

I. Робота в домашніх умовах.

II. Робота за межами дому.

Робота в домашніх умовах включає в себе такі види послуг [6]:

- фінансова допомога;
- соціальний захист;
- сімейна терапія;
- денний догляд;
- ведення домашнього господарства.

У Франції значна частина соціальних виплат спрямована на допомогу сім'ям. Виплати сім'ям являють собою частину демографічної та соціальної

політики держави, метою якої є часткова компенсація сімейних витрат, стимулювання народжуваності, покращення охорони материнства і дитинства. Раніше виплати сім'ям розглядались як надбавки до зарплати, сьогодні фінансову допомогу отримують малозабезпечені родини, багатодітні та неповні сім'ї, існує одноразова допомога сім'ям при вступі дитини до дитячого садка, до школи, виплати на харчування, житло. Одноразову матеріальну допомогу отримують сім'ї при народженні першої дитини, багатодітні та малозабезпечені родини користуються знижками при сплаті податків. Переважну більшість фінансових виплат бере на себе Національна каса допомоги сім'ям, яка надає матеріальну допомогу сім'ям, виплачує прожитковий мінімум. У таких умовах фахівці соціальної сфери виконують великий обсяг роботи, пов'язаної з виявленням претендентів на отримання допомоги, її розподілом і контролем за доцільністю використання [11, с. 188].

Вважається, що найкраще в Європі піклуються про багатодітні сім'ї у Франції. У цій країні, що має найвищу народжуваність у континентальній Європі, є державна програма «Велика сім'я», адресована багатодітним сім'ям. Ця програма існує з 1921 року і в рамках загальної державної політики зі стимулювання народжуваності пропонує багатодітним сім'ям субсидування та пільги. Народження кожної наступної дитини зменшує базу оподаткування, так, що сім'ї з чотирма дітьми практично взагалі не платять податків. Поширюється ця пільга на всіх громадян, незалежно від їхнього достатку. Доцільно підкреслити, що Франція є однією з тих небагатьох країн, які мають чітко виражену політику підтримки багатодітності. Це виявляється в системі щомісячних виплат, які здійснюються тільки після народження другої дитини, що є унікальним випадком для Європи. Виплати й далі збільшуються за прогресивною шкалою. Обсяг виплат на третю дитину більший за обсяг виплат на другу в 2,3 рази, а обсяг виплат на четверту – у 3,6 рази, тобто французька державна система підтримки багатодітних сімей ще досконаліша, ніж німецька. В її основі є той самий фінансовий інструмент – податкові знижки. Однак із народженням більшої кількості дітей у Франції можна взагалі не платити

податки. Крім цього, питання догляду за дітьми дошкільного віку перебуває під контролем держави: за бажанням батьків за замовлені послуги вихователя заплатить держава. У Франції відпустка по материнству триває 16 тижнів при народженні першої й другої дитини, 26 тижнів – при народженні третьої, 34 тижні – при народженні близнюків. Відпустка оплачується на рівні заробітної плати. Прагнення забезпечити найкращі умови для поєднання материнства та професійної діяльності жінок перебуває в центрі всієї соціальної політики французької держави. Це пов'язано з тим, що серед жінок дітородного віку частка працюючих становить 80%, а 60% усіх дітей молодше 6 років перебуває в сім'ях, де працюють і батько, і мати. Сучасна французька модель виховання дітей у працюючих родинах відрізняється великою різноманітністю і доступністю. Центральну роль у ній відіграє принцип свободи вибору. Працюючим батькам пропонується самим обрати спосіб догляду за дітьми, який найбільше відповідає потребам цієї сім'ї. Мати може тимчасово відмовитися від продовження роботи після закінчення відпустки по вагітності та пологах, звернутися до послуг дитячих закладів (ясел, дитячих садків) або фахівців з догляду за дітьми, що приходять додому й оплачуються державою. Це дає батька змогу працювати на підприємствах, в організаціях тощо, протягом повного робочого дня.

Те, що у Франції в останні роки зростає чисельність сім'ї, – це, насправді, не данина моді. Багато французьких пар не зважилися б мати трьох і більше дітей, якби не ясельні групи для малят трьох-п'яти місяців від роду. Вони там дуже популярні (до ясельних груп у Франції віддають кожен третю дитину), субсидіюються державою й дуже допомагають у соціалізації дітей – контакти з однолітками сприяють їхньому розвитку.

Тому досвід державної політики Франції щодо підтримки багатодітних сімей у частині догляду за дітьми дошкільного віку може бути пріоритетним для України серед багатьох програм, що існують в Європі та світі [42, с. 188].

У Канаді, наприклад податкова допомога на дитину залежить від доходу сім'ї та кількості дітей. Тут кожна провінція самостійно визначає

параметри доходу сім'ї, тому допомоги на території Канади сильно відрізняються один від одного.

В Бельгії держава здійснює широке коло заходів у рамках сімейної політики: виплата грошової допомоги, зниження податків, субсидії на житло та безкоштовне навчання дітей з багатодітних сімей. Грошова допомога збільшуються залежно від віку дитини. У разі коли дитина навчається, тоді грошова допомога виплачується до 25 років.

Уряд Греції, де падає народжуваність, заохочує підвищенням розміру грошової допомоги сім'ям: допомога на четверту і п'яту дитину у 12-18 разів більше, ніж на першу [49].

Достатньо цікавим є досвід державної політики з підтримки багатодітних сімей у Німеччині. Із січня 1996 року у Німеччині була введена нова система, відповідно до якої допомога багатодітним сім'ям надається у формі додаткової знижки. Так, у процесі розрахунку прибуткового податку від суми оподаткування віднімається певна сума допомоги на дітей. Також, є достатньо розвиненою є послуга надання фінансової допомоги багатодітним сім'ям. В багатодітних сім'ях за народження кожної дитини мати отримує додатковий податковий бонус. Право на отримання дитячої дотації мають всі громадяни Німеччини, які мають дітей, що проживають спільно з ними – це 154 євро на дитину (якщо їх у родині до трьох осіб) і 179 євро – на кожного наступного.

Також, сім'ям, що мають дітей, надається допомога на професійне навчання, а також податкові пільги на індивідуальне будівництво. Так звана дитяча допомога в Німеччині надається до 18 років включно, також для дітей із багатодітних сімей, котрі отримують вищу освіту, збільшений віковий рівень отримання пільг до 25 років (в Україні – до 23 років). У рамках соціальної допомоги багатодітним сім'ям у Німеччині надається допомога на засоби існування (на гуртожиток, засоби гігієни, опалювання приміщення та на особисті потреби), а також допомога в особливих життєвих обставинах (вагітність, пологи або призначений лікарями відпочинок для матері та

дитини).

Дуже важливим є те, що в Німеччині, як і в багатьох країнах ЄС (Фінляндія, Швеція, Нідерланди) для багатодітних батьків створюються сприятливі умови в трудових правовідносинах. Крім цього, у країнах ЄС активно залучаються до роботи в соціальній сфері національні та міжнародні громадські організації, які виконують великий обсяг роботи.

Ще один цікавий факт, який притаманний Німеччині: згідно з даними статистичної служби, кожна четверта сім'я в Німеччині – іммігрантська, як правило, це багатодітні сім'ї. У німців всього 9 % сімей є багатодітними, а в іноземців Німеччини – 16%. Загалом же німці до багатодітності ставляться з прагматизмом і віддають належне ідеї взяти на себе відповідальність за таку кількість дітей, яку зможе утримати одна сімейна пара [28, с.112].

У Польщі право на спеціальну допомогу мали всі багатодітні сім'ї, в яких було від трьох і більше дітей. На сьогодні ж, допомога багатодітним сім'ям надається лише тим сім'ям, у яких дохід на кожного члена сім'ї становить в перерахунку менше 125 доларів на місяць. Якщо ж у сім'ї виховується дитина з інвалідністю і через це один з батьків не працює, а зайнятий лише доглядом за цією дитиною, ця допомога збільшується вдвічі. Такі польські сім'ї можна порівняти з нашими багатодітними сім'ями, котрі водночас мають ще й статус малозабезпечених. Тоді призначається додаткова державна допомога.

В Чехії до пільг відноситься зниження пенсійного віку для матерів: кожна народжена дитина зменшує на рік вік її виходу на пенсію.

В Австрії щодо розміру допомог і пільг на перше місце ставиться число дітей у сім'ї. Допомога сім'ям видається від представників громадських фондів. Вся допомога меценатів направлена на фінансову допомогу на утримання кожної дитини відповідно до чинного законодавства країни. Окрім цього всі діти з багатодітних сімей забезпечені необхідними побутовими речами, одягом, підручником, батьки та діти з багатодітних сімей мають право на безкоштовний проїзд в конкретному виді транспорту, який надає їм держава.

В Італії однією з цілей є поліпшення соціальної політики є турбота про родину. Виплати сім'ям виплачуються залежно від доходу. Дітям з багатодітних сімей виплачується допомога до 25 років включно. У цій країні послідовно розширюється комплекс соціальних пільг сім'ям з дітьми. Відповідно до Плану страхування материнства і батьківства багатодітні батьки (батько та матір), можуть щороку одержувати 60 днів оплачуваної післяродової відпустки і десяти днів, у зв'язки й з народженням дітей.

У Швеції багатодітні сім'ї отримують досить істотну прогресивну матеріальну допомогу, розмір якого зростає з народженням чергової дитини. При цьому, якщо заробітна плата батьків не досягає прожиткового мінімуму, то багатодітній родині нараховується додаткова допомога для оплати житла, дитячих дошкільних установ або спеціальних талонів на продукти харчування.

1.2 Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи. Особливості надання соціальних послуг

В останні десятиліття в Україні, як і в усьому цивілізованому світі, відбувається систематичне зменшення абсолютних і відносних показників народжуваності й плідності. Репродуктивне здоров'я є важливим чинником забезпечення сприятливих демографічних перспектив країни, важливою передумовою формування демографічного, а також і соціально -економічного потенціалу у контексті забезпечення сталого розвитку як стратегічного завдання, що стоїть перед українським суспільством.

Внаслідок несприятливих змін у народжуваності на мікрорівні не задовольняється потреба в дітях, а на макрорівні – відбувається деформація вікового складу населення, зменшення його демографічного і трудового потенціалів. В Україні сьогодні нараховується близько 396 тисяч багатодітних родин (сім'ї, де виховується троє і більше дітей віком до 18 років). З них 298,4 тис. сімей мають по троє дітей, 63,9 тис. – по четверо, 33,9 тис. – по п'ятеро. Близько 1700 сімей виховують по десятеро і більше дітей. У цілому частка

багатодітних в Україні становить близько 4% від загальної кількості сімей. Найбільше багатодітних родин налічується у Рівненській, Львівській, Закарпатській, Івано -Франківській та Волинській областях.

Аналізуючи соціальні стереотипи повсякденної культури, можна сказати, що вони не просімейні. Рольові моделі поведінки, які очікуються від жінок, чоловіків, від батьків, від дітей, згенеровані для зображення родини в негативному світлі. Імідж успішних чоловіків і жінок аж ніяк не сприяє ні здоровій, ні міцній, ні тим більше багатодітній родині. В Україні уявлення про матір-домогосподарку гірші, ніж в інших проблемних країнах – Німеччині, Італії, Греції.

Наприклад, у Німеччині лише близько 13 млн. німецьких родин виховують дітей, при цьому більшість із них має всього одну дитину. Більше 9 млн. сімейних пар взагалі не мають дітей. Зростає кількість батьків і матерів-одинаків, у 3 млн. родин дітей виховує тільки один із батьків. Збільшується й число пар, які живуть разом, не реєструючи шлюб (За даними виступів на круглому столі «Багатодітна сім'я в Україні: проблеми соціально-економічного захисту» проведеного Регіональним філіалом Національного інституту стратегічних досліджень у м. Києві в квітні 2017 року).

Сучасна масова культура піклується про те, щоб давати такі поняття про роль батьків і про батьківську поведінку, які мало сумісні зі здоровим способом життя й здоровою родиною. Важливою проблемою є деградація батьківства. Зростаюча на тлі кризи інституту родини кількість матерів-одиначок говорить про формування субкультури й тенденції свідомо обирати модель «я сама». З огляду на ще одну особливість – значну кількість розлучень, можна зрозуміти, що підростаюче покоління усе більше складається з вихідців з дисфункціональних родин. Утворилося поняття, як «культура малодітності» [78, 132 -133].

Соціологічні дослідження визначають такі соціальні фактори, що впливають на рішення молоді щодо створення багатодітної родини. Молоді люди все частіше віддають перевагу кар'єрі й особистій свободі. Вітчизняні

експерти вбачають у цих процесах ознаки глибокої кризи традиційної родини. Довгостроковий шлюб все частіше замінюється серією короткострокових союзів.

Кризовий стан дітородної активності населення буде даватися взнаки протягом життя багатьох поколінь на рівні не лише сім'ї, а й усього суспільства, маючи наслідком хвилеподібну майбутню динаміку чисельності населення і його вікових контингентів, що може перетворитися на відчутну перепону в налагоджуванні сталого розвитку країни. Важливою особливістю повікової народжуваності в Україні є її все більша концентрація в молодих вікових групах, зокрема – у наймолодших. Це пов'язано як зі збереженням традиції раннього заміжжя і народження дітей, розповсюджені в Україні здавна, так і з переміщенням вліво кривої повікової народжуваності у зв'язку зі зниженням інтенсивності дітородної діяльності.

Втрата традицій багатодітності - загальна тенденція демографічної динаміки економічно розвинутих країн. Демографічна ситуація у цих країнах теж характеризується падінням народжуваності до її відносно низького рівня, але воно супроводжується значним підвищенням середньої тривалості життя.

Україна ж втрачає у справі подовження життя людини навіть вже завойовані позиції. Таким чином, сьогодні Україна перебуває у стані глибокої демографічної кризи, погіршуються не лише кількісні, а й якісні характеристики населення. Формування деструктивних, руйнівних явищ дає підстави стверджувати, що ми стали сучасниками справді, унікального, екстраординарного феномена демографічної історії України: в мирний час у нас відбуваються процеси, характерні лише для відносно короткочасних періодів таких соціально-економічних катаклізмів як світові або громадянські війни [43].

Вибіркові обстеження домогосподарств України, які регулярно проводить Державний комітет статистики України, свідчать про надзвичайно велике майнове розшарування населення України залежно від наявності у домогосподарствах певної кількості дітей.

Як результат, маємо ще одну страшну статистику: нині в Україні 40 % сімей з двома дітьми живуть за межею бідності, а з трьома і більше дітьми за межею бідності живуть близько 64 % сімей. І так само, ні для кого не є таємницею, що найгострішими проблемами таких родин залишаються забезпечення житлом, низький матеріальний статок родин, отримання дітьми освіти [29].

Не секрет, що багатодітні сім'ї залишаються більш уразливими в сучасних соціально-економічних умовах. Становище багатодітної сім'ї в Україні є неоднозначним і з позиції держави, і з позиції громади. Нині в Україні налічується приблизно 13,5 млн. сімей, серед яких 396,2 тисячі родин є багатодітними. З них мають трьох дітей – 298,4 тис. сімей; чотирьох – 63,9 тис. сімей, п'ятьох і більше – 33,9 тис. сімей (у тому числі понад 1,7 тис. сімей мають десять і більше дітей).

Головною проблемою багатодітних сімей є низький рівень життя, який не забезпечує нормальних умов для людського розвитку покоління, що підрастає.

Одна з проблем більшості багатодітних сімей – забезпечення житлом. Задоволення потреби в житлі.

Сім'ї з дітьми в середньому мають гірші житлові умови, ніж сім'ї без дітей [19], а 50,2 % сімей вважають невирішену житлову проблему причиною відкладання народження дітей [20]. Як чинник, що заважає народженню бажаної кількості дітей, житлова проблема посідає друге місце, поступаючись лише недостатньому матеріальному забезпеченню сім'ї, на яке вказали 53,7 % респондентів [21].

Наведені дані свідчать, що на даний час проблема забезпечення житлових потреб багатодітних сімей і одиноких матерів все ще залишається невирішеною. Більшість молодих сімей не може отримати доступ на ринок житла навіть за бюджетної підтримки, зважаючи на жорсткі умови кредитування та його високу вартість [24]. Наслідком стає відкладення рішення щодо народження дитини, або відмова від народження другої і

наступних дітей.

Певні зрушення по забезпеченню житлом уже спостерігаються в рамках реалізації ініційованої Президентом України програми „Зігрій любов'ю дитину” [91]. Пріоритетним завданням даного проекту на 2015-18 рік визначено вирішення житлових проблем багатодітних родин, які виховують 10 і більше неповнолітніх дітей. Ця програма є певним позитивом, але коло проблем багатодітних сімей у своїй більшості залишається відкритим [10, 69].

На фоні низьких демографічних показників, загальнодержавної кризи сім'ї, орієнтації молодих українських сімей на малодітність актуальності набуває аналіз сучасного становища багатодітної сім'ї в Україні. Низька ефективність репродуктивної функції української сім'ї настійно потребує запровадження відповідної демографічної політики – системи соціальних заходів, спрямованих на формування бажаної демографічної поведінки населення: насамперед регулювання процесів дітонародження, сприяння його зростанню.

Це можуть бути заходи, що безпосередньо стимулюють народжуваність, – надання жінкам одноразової заохочувальної грошової допомоги, тривалішої післяпологової відпустки з оплатою і т.д., а можуть бути й опосередковано стимулюючі заходи – піднесення життєвого рівня, зміцнення здоров'я, розвиток сфери обслуговування, поліпшення житлових умов тощо.

Таким чином, механізмом на шляху подолання кризових явищ і посилення значення сім'ї є розробка економічних передумов для задоволення потреби родини в дітях, поліпшення якості життя родин. Сприяння формуванню в суспільстві середнього класу як основи матеріального благополуччя сім'ї, зокрема, шляхом розвитку малого підприємництва, удосконалення системи оплати праці. Удосконалювання реалізації житлової політики з метою посилення її демографічної спрямованості.

Багатодітні сім'ї всіх типів мають загальну соціальну проблему, специфічно пов'язану з багатодітністю: діти з таких сімей порівняно з однолітками з переважаючих малодітних сімей частіше демонструють

занижену самооцінку, їм притаманні неадекватні уявлення про власну значущість, що може негативно позначитися на всій їх подальшій долі. Крім того, малі інтервали у народженні дітей, характерні для багатодітних сімей, призводять до постійної наявності великої кількості малолітніх братів і сестер, що тягне за собою зниження соціального віку старших. Це об'єктивна закономірність, простежена в різних типах багатодітних сімей, яка не залежить від майнового та освітнього статусу батьків.

Відповідно до закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань соціального захисту багатодітних сімей" від 19 травня 2009 року передбачено цілу низку пільг, якими мають змогу користуватися багатодітні сім'ї.

Можна виділити такі пільги:

- Діти з багатодітних сімей здобувають позашкільну освіту безоплатно.
- Сім'ям, які мають трьох і більше дітей, плата за харчування дітей у державних і комунальних дошкільних навчальних закладах знижується на 50%.
- Держава забезпечує пільгові умови для вступу до державних та комунальних професійно-технічних, вищих навчальних закладів дітям з багатодітних сімей, у складі яких є п'ятеро і більше дітей.
- Діти з багатодітних сімей, у складі яких є п'ятеро і більше дітей, а також особи віком від 18 до 23 років із таких сімей звільняються від плати за навчання у вищих навчальних закладах державної і комунальної форм власності всіх рівнів акредитації за умови, що певний освітньо-кваліфікаційний рівень вони здобувають вперше і за умови наявності у них достатнього рівня підготовки.
- 50-% зниження плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 м² загальної площі житла на кожного члена сім'ї, який постійно проживає у житловому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 м² на сім'ю).

- 50-% зниження плати за користування комунальними послугами.
- Матерям, які народили п'ятеро або більше дітей та виховали їх до шестирічного віку (при цьому враховуються діти, усиновлені в установленому законом порядку), встановлюються пенсії за особливі заслуги перед Україною, тобто встановлюється надбавка до нарахованої пенсії в розмірі від 35 до 40 відсотків прожиткового мінімуму, визначеного для осіб, які втратили працездатність.
- Щорічне медичне обстеження і диспансеризація в державних і комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних фахівців, а також компенсація витрат на зубопротезування.
- Першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних установах, аптеках та першочергова госпіталізація.
- Безкоштовний проїзд у всіх видах міського пасажирського транспорту (крім таксі), в автомобільному транспорті загального користування в сільській місцевості, а також у залізничному і водному транспорті приміського сполучення, автобусах приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрішньорайонних, внутрішньо- та міжобласних, незалежно від відстані.
- Жінці, яка працює і має двох або більше дітей, одинокій матері або батьку, який виховує дитину без матері, відтепер надається щорічно додаткова оплачувана відпустка протяжністю не 7, а 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів [7].

Незважаючи на державні заходи щодо полегшення життя багатодітних сімей, багатодітну сім'ю всі фахівці одностайно відносять до сім'ї "групи ризику". Як правило, ці сім'ї є економічно неблагополучними, особливо в тих випадках, коли батьки (один або обидва) непрацездатні або безробітні, відсутній один з батьків, низька заробітна плата батьків, в сім'ї фізично або психічно хворі діти, лікування яких вимагає фінансових витрат.

Багатодітна родина має як свої специфічні проблеми, так і ті, які властиві будь-якій іншій родині (з одним – двома дітьми, неповної). Вона

переносить всі "хвороби" стандартної сім'ї, однак у ній вони протікають значно важче. У цьому і полягає одна з найважливіших особливостей.

Необхідно відзначити кілька принципових моментів, що стосуються безпосередньо багатодітної сім'ї.

По-перше, кажучи про зазначену сім'ю, треба мати на увазі не тільки проблеми, що виникають в ній самій, а й проблеми дітей, що проживають в подібних сім'ях.

По-друге, проблеми багатодітної сім'ї різняться залежно від місця її проживання: різних регіонів країни, міста або села. Є істотні розбіжності між регіонами з високою народжуваністю, де, отже, таких сімей багато, і регіонами з низькою народжуваністю, де їх мало. Тому дієва допомога багатодітній родині повинна надаватися з урахуванням місцевих умов, можливостей, побажань і думок населення.

По-третє, багатодітні родини не являють собою однорідну масу. Всі вони, незважаючи на наявність загальних проблем, різко відрізняються одна від одної.

Головна проблема багатодітних сімей – матеріальна. В даний час з народженням кожної дитини дохід сім'ї різко зменшується. Численні дослідження показують найтісніший взаємозв'язок між числом проживаючих в сім'ї дітей та доходами, що приходяться на кожного члена сім'ї, а в більш загальному плані – ступенем її збіднення. У сім'ях, які з шести чоловік і більше, сукупний дохід, що припадає в середньому на кожного члена, в 2,2 – 2,8 рази нижче, ніж у сім'ях, складаються з двох осіб, і в 1,8 – 2,1 рази нижче, ніж у сім'ях з трьох чоловік. Можна сказати, що народження в сім'ї третьої дитини в переважній більшості випадків призводить до малозабезпеченості [55].

У всіх дітей з багатодітних сімей є і загальна соціальна проблема, специфічно пов'язана з багатодітністю. У них спостерігається занижена самооцінка, неадекватні уявлення про значення власної особистості, що може негативно позначатися на їх подальшій долі. У багатодітних сім'ях

"проблемних" дітей і підлітків близько 10-15%. Саме вони повинні стати першочерговим об'єктом діяльності соціального працівника, але не тому, що вони "погані", а тому, що їм дуже погано.

Зі сказаного вище стає ясно, що саме розвиток дітей у багатодітних сім'ях потребує першочергової уваги суспільства.

Упровадження економічних заходів підтримки багатодітності є одним завданням. Другим по значенню завданням є зміна негативного іміджу багатодітної сім'ї, відмова від сприйняття в українському суспільстві багатодітності як «негараздів», «малозабезпеченості». Існує потреба у поширенні у громадській свідомості розуміння важливості і цінності багатодітної сім'ї.

Яскравим прикладом організації соціальної роботи з багатодітними сім'ями є діяльність громадської організації «Спілка багатодітних сімей Львівщини «Щаслива родина».

Мета цієї організації – представлення інтересів та захист прав багатодітних сімей, сприяння фізичному, культурному та інтелектуальному розвитку дітей з багатодітних родин та успішній інтеграції їх у суспільне життя. До основних форм і методів роботи Сюди можна віднести: Вертеп "Різдво у Львові", (організовано два вертепи за участю батьків та дітей Спілки), організація сімейних відвідування театрів – ім. М. Заньковецької, Муніципального театру та обласного театру ляльок, організація навчання Спілки плаванню у спорткомплексі "Динамо" та у Палаці водних видів спорту "Аквапарк" (станом на 1.01.2019 року таке навчання пройшли 600 дітей за рахунок фінансування з обласного бюджету), організація роботи жіночого клубу «Медоносиця», проведення конкурсу дитячого малюнку "Моя мама найкраща" (взяло участь 130 дітей Спілки), концерти до дня Матері, фестивалів дитячого пленерного малюнку "Юні таланти під покровом короля Данила"(55 дітей) та у майстер-класів по живопису і прикладних видах мистецтв організованих в рамках фестивалю (20 дітей).

Крім того, Спілка активно надає своїм членам натуральну адресну

допомогу. Так, наприклад, до дня Знань осередки Сихівського та Пустомитівського районів Спілки забезпечили шкільним приладдям 180 дітей, до Великодніх свят осередок Залізничного району забезпечив роздачу “Великоднього кошика” 42-ом сім’ям осередку [53].

Спільно з обласним управлінням сім’ї, молоді та спорту Спілка приймала участь у літній оздоровчій компанії (оздоровлено близько 700 дітей Спілки). В рамках реалізації проекту “Стежками звитяг” проведено два чотириденні ступеневі походи Сколівськими Besкидам (фінансування з міського бюджету) Проведено дводенні навчально-тренувальні збори на Чортових скелях (с. Лисиничі). Взяло участь 50 дітей Спілки. Сімейні автобусні екскурсійні поїздки “Творчі зустрічі. Літературні генії України” (фінансування з міського бюджету).

Не можна не звернути увагу на діяльність Міжнародного благодійного фонду на честь Покрови Пресвятої Богородиці. Це добровільна міжнародна благодійна організація, яка була заснована у вересні 2008 року з метою ефективної та системної реалізації благодійних ініціатив компанії «Смарт-холдинг». Першим проектом Фонду стала спільна ініціатива влади та бізнесу «Зігрій любов’ю дитину», яка була направлена на вирішення гострих проблем багатодітних сімей, дітей-сиріт та дітей, що залишилися без батьківської опіки. Розпочалася діяльність Фонду з допомоги багатодітним сім’ям Волині.

Успішно по сьогоднішній день продовжують свою діяльність: Всеукраїнський Благодійний Фонд «Соціальне партнерство» - створено реабілітаційний центр на базі якого проходять курс реабілітації різні соціально незахищені верстви населення, у тому числі діти із багатодітних сімей; Фонд Ріната Ахметова «Розвиток України» почав свою роботу у січні 2014 року, з того часу Фонд Ріната Ахметова «Розвиток України» надавав допомогу багатодітним сім’ям в отриманні житла.

Висновки до першого розділу:

Статистика свідчить, що протягом останніх десятиліть кількість і питома вага багатодітних сімей стабільно зменшується.

За своєю суттю - сімейна політика - це діяльність держави, політичних партій, громадських організацій, груп інтересів тощо, спрямована на відродження сім'ї, сімейного способу життя, втраченої на тривалому історичному шляху фамілістичної культури суспільства, повернення родині органічно притаманних їй соціальних функцій, спрямована, кажучи соціологічним мовою, на зміцнення сім'ї як соціального інституту.

Соціальна підтримка сімей – це певна частина або форма сімейної політики, мета якої – надання допомоги сім'ям у вирішенні проблем, що виникають в їх житті, подоланні різного роду стресових ситуацій, з якими сім'ї не можуть впоратися самі, за рахунок своїх внутрішніх ресурсів. Соціальна робота з сім'ями – це діяльність, що має на меті реалізацію такої соціальної підтримки.

Основними принципами сімейної політики є: принцип суверенності (незалежності сім'ї від держави), принцип суспільного договору, принцип свободи вибору сім'єю будь-якого способу життя, принцип єдності цілей федеральної і регіональної політики і принцип соціальної участі.

Очевидно, що об'єктами соціальної підтримки можуть бути сім'ї, що відносяться до будь-якого типу. В цілому можна стверджувати, соціальна підтримка повинна бути спрямована не на якусь «середньостатистичну сім'ю», щодо якої можна робити лише абстрактні, невизначені припущення про проблеми, з якими вона може зустрічатися, а тільки на конкретні, реальні сім'ї, що знаходяться на певній стадії життєвого циклу і відчувають ті чи інші нормативні або ненормативні кризи і стреси. Отже, соціальна підтримка - це завжди робота з різними типами сімей, що мають специфічні потреби і відчувають специфічні труднощі [20].

Основними завданнями територіальних соціальних служб по роботі з

сім'ями та дітьми, існують в багатьох країнах, є наступні: забезпечення з боку держави досягнення сім'єю певного ступеня економічної самостійності; соціальна робота з багатодітними сім'ями, профілактика будь-яких видів насильства, що може скоюватись по відношенню до дітей, експлуатація дітей, залучення до певних «не припустимих» видів діяльності; створення і підтримка різних інституційних форм опіки, а також підтримка неінституційних форм, зокрема, в рамках місцевої громади.

Відповідно, якщо говорити про соціальну допомогу багатодітним сім'ям, то вона має бути направлена на забезпечення їх потреб та надання відповідних послуг установами та організаціями соціальної підтримки та соціального захисту.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

2.1 Пріоритетні форми та методи соціальної роботи з багатодітними сім'ями в установах соціальної сфери

Відповідно до Конституції України, сім'ї з дітьми, до яких належать і багатодітні сім'ї, перебувають під захистом держави. Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства»: «багатодітною сім'єю» – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самотійно їх виховує.

Соціальний стан, в якому перебувають багатодітні сім'ї, потребує системної роботи за двома основними напрямками: з групами ризику (батьки з асоціальною поведінкою - джерело зростання соціального сирітства) та сім'ями, які є самотійні у своїх діях.

Багатодітні родини із групи ризику потребують особливої уваги з боку держави і громадськості. Нині монополістом по роботі з багатодітними сім'ями є представники системи державних соціальних служб. З такими родинами потрібно вести необхідну реабілітаційну роботу.

Для оптимізації життєдіяльності багатодітної сім'ї соціальним працівником, наприклад, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді виконуються наступні функції:

- методична – ця функція дає змогу забезпечити ефективність діяльності всіх суб'єктів родини (дітей, батьків, фахівців і самого працівника);
- організаційна – дозволяє доповнити діяльність працівника практичними формами, що забезпечують засвоєння знань, досвіду, навичок і умінь;

- адміністративна – аналіз діяльності соціальних педагогів, соціальних працівників; підвищення їх кваліфікації;
- інформаційна – інформація для окремої родини або певної категорії сім'ї з різних питань.

Основними напрямками діяльності соціального працівника є:

- ✓ надання консультацій з питань самозабезпечення багатодітних сімей, практична допомога в розвитку та вихованні дітей, розвиток сімейного підприємництва, надомних промислів тощо;
- ✓ сприяння у вирішенні питань зайнятості, пристрій на курси перепідготовки;
- ✓ соціальний патронаж багатодітних сімей (соціальний супровід);
- ✓ консультування з соціально-правових, соціально-економічних, психологічних питань;
- ✓ сприяння в отриманні пільг, допомог, компенсацій та інших виплат, матеріальної та натуральної допомоги [43].

Соціальна робота з багатодітною родиною представляє собою діяльність соціальних служб з надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги, проведення соціальної адаптації та реабілітації. Виходячи із цього, соціальний працівник покликаний виконувати наступні функції:

- ✓ діагностичну (вивчення особливостей багатодітної сім'ї, виявлення її потенціалів, особливостей, проблем);
- ✓ охоронно-захисну (правова підтримка багатодітної сім'ї, забезпечення її соціальних гарантій, створення умов для реалізації її прав і свобод);
- ✓ організаційно-комунікативну (організація спілкування, ініціювання спільної діяльності, спільного дозвілля, творчості);
- ✓ соціально-психологічну та психолого-педагогічну (надання невідкладної психологічної допомоги, профілактична підтримка і патронаж);
- ✓ прогностичну (моделювання ситуацій і розробка певних програм

адресної допомоги);

- ✓ координаційну (встановлення і підтримання соціальної допомоги населенню, відділів сімейного неблагополуччя органів внутрішніх справ, соціальних педагогів освітніх установ, реабілітаційних центрів і служб) [21].

Спеціаліст із соціальної роботи повинен:

- ✓ знати потреби багатодітних сімей та осіб, що проживають в них;
- ✓ вміти складати план дій, не випускаючи з виду жодної проблеми багатодітної сім'ї;

- ✓ залучати різні організації та служби, здатні допомогти багатодітній родині (соціальні, правоохоронні, юридичні, охорони здоров'я, освіти, а також місцеву владу і громадські організації, об'єднання, асоціації) [19].

Соціальна робота з сім'єю - це система взаємодії соціальних органів держави і суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення матеріально-побутових умов життєдіяльності сім'ї, розширення її можливостей у здійсненні прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку усіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу.

Мета соціальної роботи з сім'єю - це соціальна профілактика, соціальна допомога, соціальний патронаж, соціальна реабілітація, надання їй соціально - психологічної, психолого-педагогічної, соціально-медичної, юридичної, інформативно консультативної, психотерапевтичної допомоги та підтримки з метою вдосконалення її життєдіяльності.

Завдання соціальних служб для молоді у роботі з сім'єю - надання конкретної індивідуальної допомоги сім'ї й молоді, яка збирається укласти шлюб, з метою раціональної організації внутрі - та позасімейного спілкування, планування сім'ї, життєдіяльності та відпочинку, спілкування сім'ї з оточуючим середовищем, навчання раціонального розв'язання та подолання складних сімейних колізій, виховання дітей, а також профілактична робота щодо запобігання розлучень та ін.

Одним із важливих принципів роботи з сім'єю є принцип

самозабезпечення сім'ї, тобто надання їй соціально-педагогічної допомоги з метою пошуку і стимуляції її внутрішніх резервів, які допоможуть сім'ї вирішити власні проблеми. Соціально-педагогічна робота з сім'єю спрямовується на всю сім'ю в цілому, а також на окремих її членів (дітей, батьків, подружню пару, інших членів родини).

Соціально-профілактична робота з сім'єю полягає у реалізації системи соціально-психологічних, медико-соціальних і правових заходів, спрямованих на усунення умов та причин виникнення проблем, а також системи заходів з профілактики сімейного неблагополуччя, конфліктів, розлучень, стресових станів; у формуванні відповідального батьківства, збереженні репродуктивного здоров'я молоді; організації роботи щодо запобігання помилок, прорахунку системі сімейного виховання.

Соціальна допомога має на меті надання різноманітних соціальних послуг сім'ї в умовах конкретного суспільства, конкретної ситуації. Ці послуги сприятимуть формуванню у сім'ї нормальної життєдіяльності. Соціальні послуги можуть мати інформаційний, консультативний характер, метою яких є надання психолого-педагогічної, правової, соціально-медичної, матеріальної підтримки сім'ям. Завдання полягає у тому, щоб допомогти сім'ї в цілому і кожному з її членів справитися з повсякденними життєвими труднощами, проблемами. Тобто кожна людина і сім'я мусить продіагностувати проблеми, які з'явилися, і самостійно вирішити їх. У разі потреби здійснюється їх корекція.

Соціальний працівник виступає посередником між сім'єю, державою, громадськими організаціями та законодавчими органами. Соціальні послуги спрямовані на допомогу у створенні й поліпшенні умов життєдіяльності сім'ї, можливостей її самореалізації, на захист її прав та інтересів. Це, насамперед, роз'яснення про пільги, що надаються молодим сім'ям, жінкам, самотнім, неповнолітнім матерям, дітям з неблагополучних сімей і сімей групи ризику, їх батькам, формування їхньої правосвідомості, відповідального ставлення батьків до батьківських обов'язків, надання різних видів соціальних послуг

дітям і сім'ям - жертвам екологічних, технологічних, політичних катастроф, які опинилися в екстремальній ситуації, а також молоді, яка збирається взяти шлюб. Молодій сім'ї, неповнолітнім та молоді має бути гарантовано надання різного роду інформативних консультацій.

Соціальної допомоги потребують також сім'ї, які мають проблеми у вихованні дитини з будь-яких причин, проблеми у внутрішньосімейних взаємовідносинах або у стосунках із суспільством, в організації життєдіяльності сім'ї, а також сім'ї соціального ризику з несприятливими умовами існування. Такі сім'ї потребують різних видів допомоги: з питань планування сім'ї, виховання та догляду за дітьми, адаптації до зміни зовнішніх умов, розробки індивідуальних сімейних стратегій, підготовки молоді до вступу в шлюб, організації вільного часу молоді сім'ї, налагодження сімейного побуту й господарства, удосконалення взаємостосунків у сім'ї тощо.

Соціальний патронаж- один з напрямів соціально-педагогічної роботи, спрямований на постійне супроводження сімей, які потребують систематичної підтримки, умов достатніх для забезпечення життєдіяльності соціально незахищених сімей (малозабезпечених, багатодітних, з дітьми-інвалідами та ін.).

Соціальна реабілітація спрямована на надання допомоги сім'ї з метою подолання сімейних конфліктів, кризових станів, дисгармонії у взаємостосунках, тимчасових або постійних труднощів у життєдіяльності сім'ї, які з'являються внаслідок тяжких захворювань, майнових витрат, конфліктних взаємостосунків, нервовопсихічних захворювань, а також допомоги тим, хто опинився у стані безвихідності, безпорадності чи самотності. Крім того, соціальна реабілітація передбачає надання допомоги сім'ям, члени яких мають стійку алкогольну чи наркотичну залежність, повернулися з місць позбавлення волі тощо.

Значної уваги соціальних служб потребують багатодітні молоді сім'ї. Це сім'ї, які мають трьох і більше дітей. Основні проблеми сучасної багатодітної сім'ї - це матеріальні, житлово-побутові, на які, без сумніву,

накладаються виховні, рекреативні та комунікативні. Крім того, слід враховувати, що існують різні типи багатодітних сімей, у тому числі й неблагополучні (їх значна кількість), у яких діти з'являються випадково, є небажані або є засобом для одержання різних матеріальних благ. Проте багатодітна сім'я, навіть неблагополучна, має чимало своїх проблем, які їй важче розв'язувати в наш час, коли утримання та виховання навіть одного-двох дітей позбавляє можливості задовольнити культурні потреби, що, звичайно, позначається на вихованні дітей. Неабияке значення, крім матеріальних і житлово-побутових, має розв'язання виховних проблем. Часто молоді батьки не мають спеціальних знань і навичок у плані виховання, а це призводить до того, що в багатодітних сім'ях значною проблемою часто є навіть виховання дітей. Багато дітей з таких сімей не відвідують дошкільних закладів. Важко зараз розв'язувати і проблеми відпочинку цих дітей внаслідок того, що сім'я не в змозі оплатити й путівки, і заняття в гуртках, спортом. Можна сказати, що тут є і своя моральна проблема. У результаті змін, що відбуваються в суспільстві, змінилося ставлення до багатодітних сімей, вони позбавлені багатьох пільг, які мали раніше.

В такій ситуації багатодітна сім'я потребує до себе уваги й допомоги з боку суспільства. Завдання соціальних педагогів полягають у тому, щоб допомогти багатодітним сім'ям. Такі сім'ї більшою мірою, ніж інші, мають потребу в сімейному лікареві, їм необхідна допомога і в працевлаштуванні батьків, наданні дітям можливості підробити, в організації їх літнього відпочинку. Батьки з таких сімей потребують спеціальних педагогічних консультацій. У завдання соціальних служб по роботі з багатодітними сім'ями входить організаційна робота із залученням організацій і служб, які можуть допомогти такій сім'ї. Важливо співпрацювати з іншими службами, які займаються багатодітними сім'ями (служби соціального забезпечення, профспілки, різні фонди тощо) [12].

Соціальний стан, в якому перебувають багатодітні сім'ї, потребує системної роботи за двома основними напрямками: з групами ризику (батьки з

асоціальною поведінкою - джерело зростання соціального сирітства) та сім'ями, які є самотійні у своїх діях.

Багатодітні родини із групи ризику потребують особливої уваги з боку держави і громадськості. Нині монополістом по роботі з багатодітними сім'ями є представники системи державних соціальних служб. З такими родинами потрібно вести реабілітаційну роботу. Більшості ж родин потрібно соціально-педагогічна підтримка і допомога з тим, щоб вони перераховані вище функції більш успішно виконували. Важливо, щоб допомога мала конкретний характер і давала відчутні результати. Адже загально визнаним є, що сім'я, перший стійкий колектив(група) у житті кожної людини, - базисна основа первинної соціалізації особистості. У процесі формування особистості, її самосвідомості, сім'я відіграє чільну роль. Саме з сім'ї починаються процеси індивідуального засвоєння дитиною суспільних норм і культурних цінностей, придбання комунікативних умінь і навичок, досвіду людського взаєморозуміння, професійне самовизначення. У сім'ї складаються моральний образ і характер дитини, його ставлення до людей і навколишньої дійсності. Тому суспільству не може бути байдуже, що відбувається в сім'ї, тим більше - багатодітній.

Пріоритетним напрямком соціальної роботи з багатодітними, молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків — це насамперед діяльність центрів соціальних служб для молоді з удосконаленням взаємостосунків у сім'ї, профілактики дисгармонії сімейних відносин, подружніх конфліктів, реалізація програми планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я членів сім'ї, формування здорового способу життя сім'ї, організація її вільного часу, допомога в організації сімейного господарювання та побуту, створення позитивного іміджу сім'ї, ознайомлення з юридично-правовими аспектами шлюбно-сімейних стосунків, надання соціальної допомоги, соціальний патронаж різних за типами сімей, які опинились в складних життєвих обставинах, благодійні акції та допомога малозабезпеченим, багатодітним сім'ям тощо [29].

Форми і методи роботи у цьому напрямку: створення консультативних пунктів, кабінетів, консультативних служб, у тому числі виїзних для роботи із сільською сім'єю, діяльність центрів "Родинний дім" тощо. Найбільш поширеною і ефективною стала робота клубів молоді сім'ї, які приваблюють молодих людей демократичністю, взаємостосунками партнерів, розвитком ініціативи членів клубу, їх творчого підходу в роботі з різними категоріями сімей. При центрах ЦСССДМ працює понад 250 таких клубів. Однією з ефективних форм роботи з молодими сім'ями стали культурно-масові розважальні культурні заходи. Ця форма роботи також ефективна і в справі пропаганди кращих сімейних традицій українського народу, пошуку сімейних талантів, розвитку пізнавальних інтересів членів сім'ї, творчої ініціативи, обміну досвідом сімейного виховання, зміцнення взаємостосунків у сім'ї, відродження родинно-побутової культури українського народу. Масово-розважальні заходи, сімейні свята найчастіше святкуються за такими формами: День матері, календарні, православні, релігійні обряди і свята. Вони проводяться як сімейні, щорічні конкурси молодих сімей, конкурси, вечори студентських сімей, свята-конкурси молодих сімей, конкурси сімейних ерудитів, виставки дитячих творів, малюнків про сім'ю, сімейних творчих колективів, сімейні спортивні свята, сімейні ігри, фотовиставки тощо [46].

Допомога батькам у розв'язанні різноманітних проблем сімейного виховання полягає у сприянні щодо вирішення складних питань родинної педагогіки. Це підготовка молодих батьків до виконання батьківських обов'язків, соціально-психологічна, психолого-педагогічна допомога батькам у вихованні дітей різних вікових груп з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей кожної дитини, підготовка дитини до школи, застосування різних форм і методів сімейного виховання, вирішення складних проблем у взаємостосунках батьків та дітей, юридичні проблеми цих взаємостосунків [32].

Форми соціальної роботи: школи молоді матері, школи батьківської підтримки, Телефони довіри, консультативні пункти при школах, ПТУ,

соціальних службах для батьків, соціально-медичні курси для молодих жінок, клуби молодих батьків та ін. Основні методи роботи: семінари, конференції, круглі столи, індивідуальні консультації, тренінги, вивчення педагогічних ситуацій, педагогічні бліц-турніри тощо.

Соціальна реабілітація проводиться з молодими сім'ями з дисгармонією у сімейних взаємостосунках, наявністю важких сімейних криз, де члени сім'ї зловживають алкоголем, наркотичними речовинами, мають різні види нервових захворювань, що створює загрозу для стабільності сім'ї. Є сім'ї, які потребують соціально-психологічної допомоги внаслідок тимчасових або тривалих труднощів (інвалідність членів сім'ї, майнові втрати, нервово-психічні розлади, різні акцентуації в характерах подружньої пари тощо). Сімейна психотерапія має індивідуальний характер і зорієнтована на подружню пару та її проблеми. Вона допомагає досягти гармонії у взаємостосунках, врегулювати подружні взаємини [13].

Загалом, соціальна робота з багатодітною родиною складається з наступних складових.

1. Соціальний захист багатодітної сім'ї – це багаторівнева система переважно державних заходів щодо забезпечення мінімальних соціальних гарантії, прав, пільг і свобод нормально функціонуючої сім'ї в ситуації ризику в інтересах гармонійного розвитку сім'ї, особистості і суспільства.

Важлива роль у соціальному захисті багатодітної сім'ї відводиться самій родині: зміцнення батьківських уз; формування стійкості проти пропаганди сексу, наркотиків, насильства, агресивної поведінки; підтримки в нормі психологічного здоров'я сім'ї та ін. [74].

2. Соціальна підтримка багатодітної сім'ї передбачає формальну і неформальну діяльність і взаємини фахівців з сім'ями, які опинилися в скрутних обставинах, з питань професійної перепідготовки (освіта членів сім'ї), працевлаштування, забезпечення заробітком і т. д. Вона включає медичне страхування, а так само інші різні форми допомоги (моральну, психолого-педагогічну, матеріальну і фізичну), соціальне співчуття і єдність.

Крім державної підтримки існують різні технології соціальної роботи з багатодітною родиною.

Наприклад, технологія соціальної діагностики.

Соціальна діагностика – оцінка стану соціального об'єкта, розпізнавання і аналіз соціальних патологій і проблем.

Загальна схема соціальної діагностики містить у собі ряд етапів:

- попереднє ознайомлення з об'єктом, яка передбачає отримання достовірного уявлення про предмет вивчення, визначення його сильних і слабких сторін, можливих напрямків зміни і вдосконалення;
- проведення загальної діагностики, тобто постановка завдань, виділення складу діагностованих ситуацій, визначення еталонних (нормативних) параметрів ситуацій, вибір методів діагностування;
- проведення спеціальної діагностики по кожній з узятих для поглибленого дослідження проблем, вимір і аналіз усіх необхідних показників;
- побудова висновків [38].

Стосовно до багатодітних сімей технологія соціальної діагностики має дуже важливе значення, оскільки виокремлення та поглиблене вивчення основних проблем кожної конкретної сім'ї обумовлює подальшу ефективність соціальної роботи з даною категорією сімей.

На основі соціального діагнозу виділяються пріоритети і здійснюється вибір у наданні тієї чи іншої соціальної допомоги. У зв'язку з цим соціальний працівник повинен дотримуватися ряду соціально-етичних вимог – принципів діагностики.

Принцип конфіденційності. Нерозголошення результатів соціального діагнозу без персональної згоди на це особи, яка була об'єктом дослідження. Якщо це діти, то на розголошення результатів обстеження обов'язково потрібна згода батьків або їх замінюють.

Принцип наукової обґрунтованості. Результати аналізу повинні бути, як мінімум, валідними (достовірними) і надійними.

Принцип ненанесення шкоди. Діагностичні результати ні в якому разі

не повинні бути використані на шкоду людині, яка піддалася дослідженню.

Принцип об'єктивності. Висновки дослідження повинні робитися на основі науково обгрунтованих, об'єктивних даних і не повинні залежати від суб'єктивних установок тих, хто проводить дослідження або користується його результатами.

Принцип ефективності. Не слід пропонувати людині такі рекомендації, які за підсумками діагнозу для неї марні, можуть призвести до небажаних або непередбачуваних наслідків.

З соціальної діагностики стану членів сім'ї повинні починатися і нею ж закінчуватися дії соціального працівника. Як область практики, вона орієнтована на професійні знання та вміння, пов'язані з практичним застосуванням певних процедур, прийомів і методів [73].

Своєчасне застосування методів соціальної діагностики здатне запобігти виникненню і загостренню небажаного розвитку подій.

Завданням соціального працівника, який здійснює соціальну діагностику, є визначення проблеми багатодітної сім'ї і знаходження правильних засобів для її вирішення. У зв'язку з цим доцільно використовувати мікросоціологічні, соціально-психологічні, педагогічні, діагностичні процедури.

Соціальна адаптація займає істотне значення в системі технологій соціальної роботи з багатодітними сім'ями.

Під соціальною адаптацією розуміється процес активного пристосування людини до нових для неї соціальних умов життєдіяльності. У процесі адаптації людина виступає об'єктом впливу соціального середовища і активним суб'єктом, який розуміє вплив цього середовища. Всі види адаптації взаємопов'язані між собою, але домінуючим тут є соціальна.

Повна соціальна адаптація людини включає фізіологічну, управлінську, економічну, педагогічну, психологічну та професійну адаптацію.

Економічна адаптація – це складний процес засвоєння нових соціально-економічних норм і принципів економічних відносин індивідів, суб'єктів. Для

технології соціальної роботи тут важливий так званий "соціальний блок", що включає адаптування до реальної соціальної дійсності розмірів допомоги з безробіття, рівня зарплати, пенсій та допомог. Вони повинні відповідати не тільки фізіологічним, а й соціокультурним потребам людини.

Психологічна адаптація. У психології адаптацію розглядають як процес пристосування органів чуття до особливостей діючих на них стимулів з метою їх кращого сприйняття і оберігання рецепторів від зайвого навантаження.

Для багатодітних сімей у системі психологічної адаптації велику роль відіграють такі терапевтичні (психотерапевтичні) методи впливу, як дискусійна терапія, інтеракційно-комунікативні методи (психодрама, гештальт-терапія, транзактний аналіз), методи, засновані на невербальній активності (арт-терапія, музикотерапія, пантоміма, хореотерапія і т.д.), групова (індивідуальна) поведінкова терапія, сугестивні методи. Проведення подібних заходів необхідно для зняття емоційної напруженості в багатодітних сім'ях, створенню позитивного емоційного настрою і умов для гармонійного розвитку всіх членів сім'ї [61].

Застосування технологій соціальної адаптації в соціальній роботі з багатодітними сім'ями визначається основними завданнями, які розв'язуються при роботі з вказаною категорією сімей. Залежно від соціального статусу, сімейного складу багатодітних сімей змінюються зміст процесу соціальної адаптації, форми і методи роботи, що проводиться.

Таким чином, можна виділити основні технології соціальної роботи з багатодітними сім'ями:

1. Технології збору та обробки інформації про сім'ю, яка потребує допомоги;
 - 2. Технології надання родині соціальної допомоги (посередницької, економічної, соціальної, психолого-педагогічної і т. д.);
 - 3. Технології безпосередньої роботи фахівця з клієнтом, з конкретних питань.

Фахівець із соціальної роботи або соціальний працівник повинен знати

потреби багатодітних сімей та осіб, які проживають в них, вміти складати план дій, не упускаючи з виду жодної проблеми багатодітної сім'ї; залучати різні організації та служби, здатні допомогти багатодітній родині – соціальні, правоохоронні, юридичні, охорони здоров'я, освіти, а також місцеву адміністрацію та громадські організації, об'єднання, асоціації.

Багатодітній родині він може допомогти в отриманні різних допомог і пільг, надати інформацію про допомоги, соціальні пільги, передбачених для таких сімей.

Таким чином, проаналізувавши технології і напрями діяльності соціальної роботи щодо багатодітної сім'ї, можна зробити висновок, що фахівець, що працює з родиною, є координатором всієї сукупності соціальної діяльності, яка повинна сприяти позитивним змінам сім'ї всіма можливими засобами.

2.2 Технології, форми та методи соціальної роботи з багатодітними сім'ями

Робота з сім'єю - найбільш традиційна з усіх форм соціальної роботи. І все ще вона грає домінуючу роль і в навчанні, і в практиці. Її часто критикують у зв'язку із захистом дитини, але підтримка сім'ї також часто входить в програму роботи з умовно звільненими і з надання послуг людям похилого віку і людям з обмеженими можливостями. Існують деякі складності і в здійсненні діяльності фахівця з соціальної роботи з приводу обліку інтересу сім'ї [12].

У сім'ї знаходять відображення всі соціальні проблеми, характерні для сучасного суспільства, тому до неї застосовані всі види технологій соціальної роботи. Стосовно сімей різних категорій: неповних, багатодітних, малозабезпечених, асоціальних - використовуються різні технології соціальної роботи.

Види і форми соціальної допомоги, мета яких - збереження сім'ї як

соціального інституту в цілому і в кожній конкретній сім'ї, яка потребує підтримки, можна розділити на екстрені, тобто спрямовані на виживання сім'ї (екстрена допомога, термінова соціальна допомога, негайне видалення дітей з сім'ї, які перебувають під загрозою або залишених без піклування батьків), спрямовані на підтримку стабільності сім'ї, а також спрямовані на соціальний розвиток сім'ї та її членів [21].

Існує типологія соціального ризику, тобто виділення сімей, які в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин перебувають у стані життєвого утруднення і потребують допомоги з боку державної системи соціального захисту та соціального обслуговування.

Виділяють дві категорії сімей соціального ризику:

1. Сім'ї, які актуально потребують соціального захисту і підтримки в силу об'єктивної ситуації, що склалася, важкої життєвої ситуації, яка перешкоджає її функціонуванню та розвитку (сім'ї з дитиною -інвалідом, багатодітна, неповна сім'я, родина вимушених переселенців, малозабезпечена сім'я, родина з асоціальною поведінкою її членів) .

2. Сім'ї, які превентивно потребують соціального захисту та підтримки у зв'язку з небезпекою виникнення складних проблем (молода сім'я, родина, яка очікує народження дитини, сім'я з новонародженим, сім'я, не здатна створити умови для розвитку і виховання дітей) [18].

Багатодітні сім'ї відносяться до першої категорії сімей соціального ризику, цим обумовлений широкий спектр проблем даної категорії сімей:

1) Матеріально -фінансові (побутові) проблеми. Багатодітні сім'ї є найменш забезпеченими, з низьким середньомісячним доходом на одного члена сім'ї. У структурі доходів допомоги на дітей невеликі. Частка витрат на продовольчі товари вище, а структура харчування набагато менше різноманітна. У зв'язку з постійним зростанням цін відзначаються вкрай обмежені можливості задовольняти потреби, дефіцит в найнеобхідніших предметах: взуття, одягу, шкільно-письмових приладдях. Рідкісна натуральна і матеріальна допомога проблем не вирішує [20].

2) Проблема працевлаштування батьків. Коли мати не працює, а батько не отримує тривалий час зарплату, нерегулярні і недостатні допомоги на дітей, виникає проблема пошуку нової роботи. Часто це посилюється не самосвідомим знанням законів і інформації про ті пільги, які покладені таким сім'ям. Виживання багатодітної сім'ї в сучасних умовах можливо шляхом підвищення власних доходів (особиста ініціатива, вторинні заробітки, робота підлітків).

Уразливість членів багатодітних сімей на ринку праці багато в чому породжена їх відносно низьким освітнім потенціалом і, перш за все, дефіцитом професійної освіти. За характеристиками професійної підготовки члени сімей з 3 дітьми помітно поступаються членам багатодітних сімей, а домогосподарства з 4 і більше дітьми відрізняються настільки сильно, що є підстави говорити про більшість цих сімей як про особливу групу [11].

3) Житлова проблема для багатодітних сімей в даний час придбала першорядну важливість. Житлові умови не відповідають нормативам за загальним правилом і не можуть покращитися за рахунок муніципального житла, а придбання житла за рахунок власних коштів для більшості сімей неможливо. Зростання плати за житлово-комунальні послуги ще більш ускладнює матеріальні проблеми багатодітних сімей. Рівень благоустрою жител багатодітних сімей вкрай низький. Якщо в селах вони не надто виділяються серед інших типів сімей, то в містах рівень благоустрою житла багатодітних сімей в 2 рази нижче, ніж сімей з 1 дитиною [16].

4) Психолого-педагогічні проблеми. У благополучній багатодітній родині діти перебувають в рівному становищі: немає дефіциту спілкування, старші дбають про молодших, формується, як правило, позитивні моральні якості, такі як чуйність, людяність, повага до старших. Але разом з тим, дефіцит часу, недостатність знань по вихованню дітей створюють певні проблеми в таких сім'ях. Багатодітні, особливо неповні сім'ї, відрізняються більшою бездоглядністю дітей. Діти більшу частину часу проводять на вулиці. Виникає проблема комунікації, як дорослих членів сім'ї, так і дітей, особливо

підлітків. Це ускладнює процес соціалізації дітей може сприяти появі певних проблем у подальшому житті [19].

5) Медичні проблеми. Складний психологічний клімат багатодітної сім'ї, як правило, впливає на здоров'я дітей. Соціальна незахищеність багатодітних сімей, постійне зниження рівня життя створюють песимістично налаштоване соціальне самопочуття.

Таким чином, члени багатодітних сімей мають загальну специфічну проблему: діти з таких сімей частіше демонструють занижену самооцінку, для них характерно слабке здоров'я, зниження рівня соціального віку, що негативно може позначитися на їх подальшу долю.

У багатодітних сім'ях "проблемних" дітей і підлітків близько 10-15 %. Саме вони повинні стати першочерговим об'єктом діяльності соціального працівника, але не тому, що вони "погані", а тому, що їм дуже погано.

Зі сказаного вище стає ясно, що саме розвиток дітей у багатодітних сім'ях потребує першочергової уваги суспільства.

Соціальна робота в багатодітній сім'ї повинна бути спрямована на вирішення повсякденних сімейних проблем, зміцнення і розвиток позитивних сімейних відносин, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутих позитивних результатів, соціально-економічному становищі та орієнтації на реалізацію соціалізуючого потенціалу [28].

Важливою складовою технологій роботи з даною категорією сімей виступають різноманітні форми і методи роботи.

Діагностичні методи соціально-педагогічної роботи: аналіз документів – це один з основних методів одержання конкретного знання про соціальну реальність на основі інформації, зафіксованої в різних документах, текстах масової комунікації; біографічний метод полягає у вивченні особистих документів окремої людини (наприклад характеристики, щоденники); спостереження – загальнонауковий метод дослідження, припускає цілеспрямовану, систематичну фіксацію проявів діяльності особистості, колективу, групи людей. Спостереження за дітьми з багатодітних

сімей проводиться з метою визначення наявності проблем у дитини, загальний емоційний стан і психологічний портрет; опитування – це метод збору інформації, проведений у вигляді інтерв'ю, бесіди за заздалегідь складеним планом; тестування – це один з методів дослідження, що полягає в діагностиці особистості, психічного стану, наявних і знову придбаних знань. Ця діагностика проводиться з багатодітними батьками з метою збору необхідної інформації про сім'ю, а також для визначення характеру внутрішньосімейних взаємин.

Форми роботи: соціально-педагогічна робота з багатодітними сім'ями включає як індивідуальні (консультування, бесіда), так і групові (міні-лекції, семінари, тренінги, ситуаційно-рольові ігри) форми роботи. Групові форми роботи дають можливість батькам обмінюватися один з одним досвідом, задавати запитання й прагнути одержати підтримку й схвалення в групі. Крім того, можливість приймати на себе роль лідера при обміні інформацією, розвиває активність та впевненість батьків.

До методів групової роботи відносяться:

– психодрама – це метод групової психотерапії, в якій використовується рольова гра, під час якої створюються необхідні умови для спонтанного вираження кожним членом сім'ї почуттів, що пов'язані з важливими для нього проблемами. Сімейна психотерапія спрямована на корекцію міжособистісних відносин між членами багатодітної сім'ї. Під час психодрами створюються умови для переосмислення особистістю власних проблем та конфліктів, подолання неконструктивних поведінкових стереотипів та способів емоційної реакції, формування адекватних прийомів поведінки. У процесі сімейної психотерапії робота фахівця й клієнтів насамперед спрямована на пошук і усунення причин емоційних розбіжностей у багатодітній сім'ї;

– ігрова терапія – метод корекції емоційних та поведінкових розладів у дітей шляхом залучення їх до різноманітних ігрових ситуацій. У процесі гри спеціаліст спостерігає за поведінкою дитини, що дає йому певний діагностичний матеріал для того, щоб запропонувати дитині таку гру та роль

в ній, яка допоможе усвідомити дитині негативні аспекти своєї поведінки чи формувати ті навички соціальної взаємодії, які є відсутніми або малорозвинутими в дитини;

– арт-терапія – метод впливу на психоемоційний та фізичний стан особистості за допомогою різних видів художнього та вжиткового мистецтва (малювання, живопис, ліплення, різьба, випалювання, дрібні речі з хутра та тканин тощо);

– тренінги, спрямовані на розвиток умінь та навичок, які допомагають багатодітним сім'ям вчитися управляти своїм мікросередовищем, ведуть до вибору конструктивних життєвих цілей і конструктивної взаємодії;

– ділова гра спрямована на підвищення й розширення знань батьків в області сімейного виховання;

– спостереження – у роботі з багатодітною сім'єю використовується для збору інформації про поведінку сім'ї та її членів;

– метод вербалізації емоційних станів – соціальний працівник просить розповісти про особисті, сімейні проблеми. Головне, щоб в обговоренні проблем брали участь всі члени багатодітної сім'ї. Під час роботи з родиною необхідно стежити за тим, щоб усі члени сім'ї могли вербалізувати свої внутрішні емоційні стани. Спілкування когось одного з них із соціальним працівником може зруйнувати баланс сім'ї;

– відтворення взаємних ролей – ця техніка покликана допомогти клієнту освоїти дії, необхідні для налагодження відносин. Суть її полягає в намірі клієнта програти роль його партнера по взаємодії. У процесі програвання клієнтами цих ролей соціальний працівник (консультант) коментує їх дії;

– сімейне обговорення – завдання цього методу є обговорення членами родини найгостріших проблем сімейного життя й можливих шляхів їх вирішення. Ця методика корисна на початку роботи із багатодітною сім'єю й може стосуватися способів вирішення сімейних конфліктів, планування й

організації різних аспектів життя сім'ї;

– побудова генограми сім'ї – генограма – це схема сімейної історії, яка створюється за певними правилами й відображає відносини в поколіннях прародичів, батьків і в самій родині. Процес побудови генограми має кілька значних переваг у вирішенні завдань сімейної психопрофілактики: він досить захоплюючий і задовольняє одну з глибинних потреб людей у пізнанні свого коріння. У ході цієї методики члени сім'ї втягуються в єдину діяльність;

– методика «сімейного договору» - суть її полягає в такому:

- усе починається з суб'єктивного виявлення претензій членів сім'ї один до одного;

- далі відбувається заміна подібних звинувачень викладом конкретних неправильних дій, чи дій, які того чи іншого члена родини не влаштовують;

- складається мінімальний взаємоприйнятний список обов'язків для всіх членів багатодітної сім'ї на певний термін;

- через деякий час сім'я разом із соціальним працівником проводить аналіз виконаної угоди й у разі потреби складає аналогічну угоду;

– патронаж – одна з форм роботи соціального педагога, що представляє собою відвідування багатодітної родини на дому з діагностичною, контрольною й адаптаційно-реабілітаційною (надання конкретної освітньої, психолого-педагогічної допомоги) цілями [29].

Загалом, соціальна робота з багатодітною родиною складається з наступних складових.

1. Соціальний захист багатодітної сім'ї – це багаторівнева система переважно державних заходів щодо забезпечення мінімальних соціальних гарантій, прав, пільг і свобод нормально функціонуючої сім'ї в ситуації ризику в інтересах гармонійного розвитку сім'ї, особистості і суспільства.

Важлива роль у соціальному захисті багатодітної сім'ї відводиться самій родині: зміцнення батьківських уз; формування стійкості проти пропаганди

сексу, наркотиків, насильства, агресивної поведінки; підтримки в нормі психологічного здоров'я сім'ї та ін..

2. Соціальна підтримка багатодітної сім'ї передбачає формальну і неформальну діяльність і взаємини фахівців з сім'ями, які опинилися в скрутних обставинах, з питань професійної перепідготовки (освіта членів сім'ї), працевлаштування, забезпечення заробітком і т. д. Вона включає медичне страхування, а так само інші різні форми допомоги (моральну, психолого-педагогічну, матеріальну і фізичну), соціальне співчуття і єдність [28].

Тож, можемо говорити, що найбільш ефективними напрямками роботи соціального педагога з багатодітними сім'ями є:

- виявлення такого роду сімей та спостереження за ними;
- вивчення їх стану, потреб, специфіки виховання дітей і внутрішньосімейних відносин;
- відрекомендування у разі потреби в служби психологічної допомоги;
- організація дозвілля та відпочинку дітей з даної категорією сімей;
- проведення засідань круглих столів; проведення тренінгів [29].

Висновки до другого розділу:

Соціальна робота з сім'єю - це система взаємодії соціальних органів держави і суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення матеріально-побутових умов життєдіяльності сім'ї, розширення її можливостей у здійсненні прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку усіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу.

Пріоритетним напрямком соціальної роботи з багатодітними, молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків — це насамперед діяльність центрів соціальних служб для молоді з удосконаленням взаємостосунків у сім'ї, профілактики дисгармонії сімейних відносин, подружніх конфліктів, реалізація програми планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я членів сім'ї, формування здорового способу життя сім'ї, організація її вільного часу, допомога в організації сімейного господарювання та побуту, створення позитивного іміджу сім'ї, ознайомлення з юридично-правовими аспектами шлюбно-сімейних стосунків, надання соціальної допомоги, соціальний патронаж сімей, благодійні акції та допомога малозабезпеченим, багатодітним сім'ям та ін [29].

Спеціаліст із соціальної роботи повинен знати потреби багатодітних сімей та осіб, які проживають в них, вміти складати план дій, не упускаючи з виду жодної проблеми багатодітної сім'ї; залучати різні організації та служби, здатні допомогти багатодітній родині – соціальні, правоохоронні, юридичні, охорони здоров'я, освіти, а також місцеву адміністрацію та громадські організації, об'єднання, асоціації.

Багатодітній родині він може допомогти в отриманні різних допомог і пільг, надати інформацію про допомоги, соціальні пільги, передбачених для таких сімей.

Таким чином, проаналізувавши технології і напрями діяльності соціальної роботи щодо багатодітної сім'ї, можна зробити висновок, що

фахівець, що працює з родиною, є координатором всієї сукупності соціальної діяльності, яка повинна сприяти позитивним змінам сім'ї всіма можливими засобами.

**РОЗДІЛ 3. СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ:
«ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ
БАГАТОДІТНИМ СІМ'ЯМ ТА РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЇХ ПРАВ, ПІЛЬГ ТА ГАРАНТІЙ»**

3.1 Програма дослідження

Проблемна ситуація. Сім'я є одним з найважливіших соціальних інститутів, який активно впливає на всі процеси суспільного розвитку, відтворення людських ресурсів і формування суспільних відносин.

Для того, щоб якимось чином стабілізувати саме сталий розвиток багатодітних сімей безпосередньо держава намагається вживати відповідні певні заходи, які на жаль враховуючи реалії сьогодення не мають відповідної та чіткої системи їх соціальної підтримки. Для того, щоб проблеми, які виникають в багатодітних сім'ях успішно вирішувались, необхідно достатньо сильно розвивати діяльність професійних соціальних працівників та фахівців в галузі соціальної роботи, які на відмінному рівні будуть володіти різними технологіями вирішення певних соціальних проблем, які виникають.

При цьому, соціальні працівники та фахівці із соціальної роботи повинні виступати як посередники між сім'єю і суспільством (групою, колективом, державою), так і в якості помічників у справі подолання тих чи інших соціальних труднощів. Створення ефективної системи соціального захисту сім'ї є невід'ємною умовою розвитку нашого суспільства.

Соціальна робота, а саме соціальна допомога повинна охоплювати всі аспекти її життєдіяльності, яка буде достатньо наближеною по потреб сім'ї та окремих її членів, а також повинен бути підтриманий пріоритет організації багатодітної сім'ї власної справи, культурного дозвілля тощо.

Практика роботи в закладах соціальної сфери показує, що фахівцями відчувається гострий дефіцит методик з надання соціальних послуг, недолік сучасних технологій соціальної роботи з сільською багатодітною сім'єю,

жінками, дітьми, виникає необхідність розробки науково-методичних основ діяльності установ соціальної сфери. Це веде до погіршення становища багатодітних сімей в Україні. Все частіше сім'ї з трьома і більше дітьми стають об'єктом соціальної роботи [8, с. 93].

Саме багатодітна сім'я на сьогоднішній день відчуває гостру потребу у наданні їй соціальної, соціально-педагогічної, психологічної, економічної, правової допомоги представниками соціальних служб, так як значна частина багатодітних сімей постійно зіштовхується із низкою гострих, специфічних для неї проблем. Все вищевикладене обумовило актуальність даного дослідження: «Вивчення особливостей надання соціальних послуг багатодітним сім'ям та рівня забезпечення їх прав, пільг та гарантій».

Об'єкт дослідження – багатодітні сім'ї.

Предмет дослідження – специфіка надання соціальних послуг багатодітним сім'ям соціальними працівниками та фахівцями із соціальної роботи Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

Мета дослідження – вивчити особливості надання послуг багатодітним сім'ям Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та дослідити рівень забезпечення їх прав, пільг та гарантій.

Об'єкт, предмет і мета дозволили сформулювати такі завдання дослідження:

1. На основі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження вивчити основні проблеми з якими стикаються багатодітні сім'ї;
2. Дослідити проблеми надання комплексу послуг Центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
3. Дослідити рівень забезпечення та користування багатодітними сім'ями пільгами, правами, гарантіями.

Гіпотеза дослідження базується на науковому припущенні, що ті технології, форми та методи соціальної роботи, які використовуються соціальними працівниками та фахівцями із соціальної роботи Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є недостатньо ефективним в роботі

з багатодітними сім'ями, а отже потребують кардинального перегляду, удосконалення та покращення.

Генеральною сукупністю дослідження є багатодітні сім'ї, які перебувають на обліку у Відділі у справах сім'ї, молоді та спорту та Центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Дніпровського району.

Вибірка дослідження складає 96 багатодітних сім'ї (192 особи – батьки, віком від 30 до 60).

Методи дослідження – метод анкетування.

Інструментарій дослідження – бланк роздаткової анкети (див. Додаток А).

3.2 Аналіз результатів дослідження

В рамках проведеного соціологічного дослідження: «Вивчення особливостей надання соціальних послуг багатодітним сім'ям та рівня забезпечення їх прав, пільг та гарантій» було проведене анкетування серед багатодітних сімей, які перебувають на обліку у Відділі у справах сім'ї, молоді та спорту та Центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Дніпровського району. Загалом у дослідженні взяли участь 96 багатодітних сім'ї, що становлять 192 дорослі особи – батьки, віком від 30 до 60).

Респондентам було представлено анкету -опитувальник, яка містить 20 запитань.

Показник респондентів за віком представлено на Рис. 3.1.

Згідно з представленою діаграмою (перше питання анкети соціологічного дослідження) маємо наступні показники:

- до складу вікового показника 30-40 років входить 52 респонденти, з розрахунком на 192 особи, що складає 27,1% від загальної кількості опитаних;

- до складу вікового показника 41-50 років входить 114 респондентів, з розрахунком на 192 особи, що складає 59,4% від

загальної кількості опитаних;

- до складу вікового показника 51 -60 років входить 26 респондентів, з розрахунком на 192 особи, що складає 13,5 % від загальної кількості опитаних.

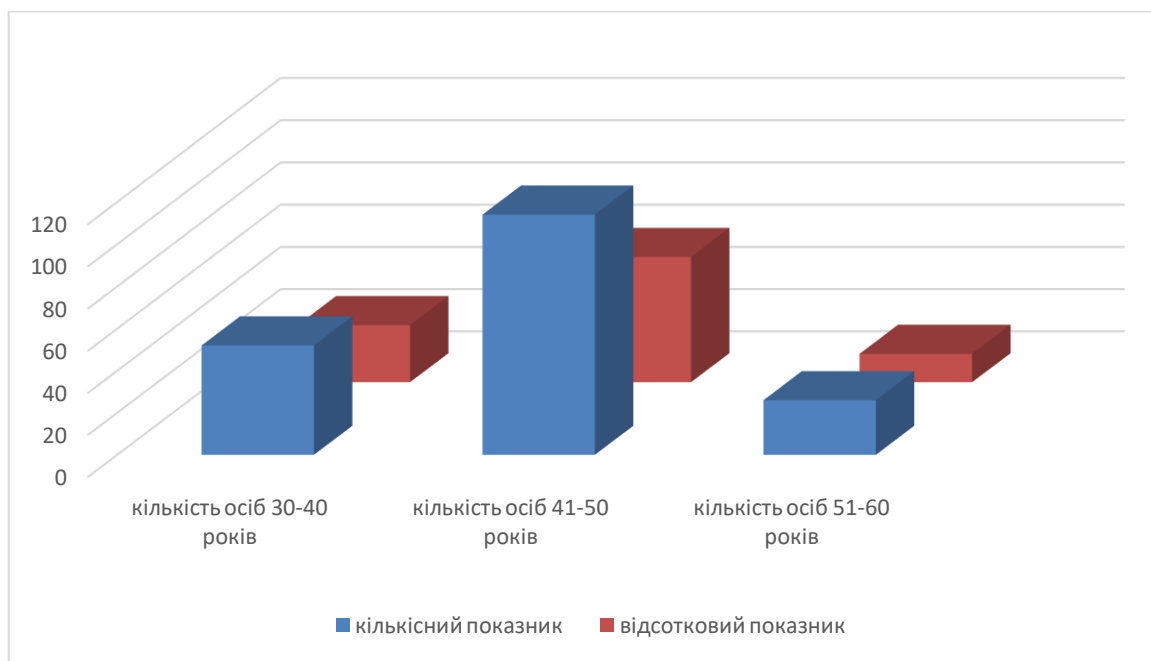

Рис. 3.1 Показник респондентів за віком

Отже, можемо зробити висновок, що середній віковий і найбільший показник віку респондентів становить 30-40 років, найнижчий віковий показник серед респондентів (багатодітних батьків) становить 51-60 років.

Показник загальної кількості сімей та кількості в них дітей (друге питання анкети соціологічного дослідження) представлено на Рис. 3.2, Рис. 3.3.

Тож, маємо наступні показники:

- 42 сім'ї, які мають трьох дітей, що складає 43,7% від загальної кількості сімей, в сукупності мають на утриманні та вихованні 126 дітей, що становить 33,3 % від загальної кількості дітей в сім'ях;

- 26 сімей, які мають чотирьох дітей, що складає 27,1% від загальної кількості сімей, в сукупності мають на утриманні та вихованні 104 дитини, що становить 27,4% від загальної кількості дітей в сім'ях;

- 19 сімей, які мають п'ятеро дітей, що складає 19,8 % від загальної кількості сімей, в сукупності мають на утриманні та вихованні 95 дітей, що становить 25,1% від загальної кількості дітей в сім'ях;

- 9 сімей, які мають шестеро дітей, що складає 9,4% від загальної кількості сімей, в сукупності мають на утриманні та вихованні 54 дитини, що становить 14,2% від загальної кількості дітей в сім'ях.

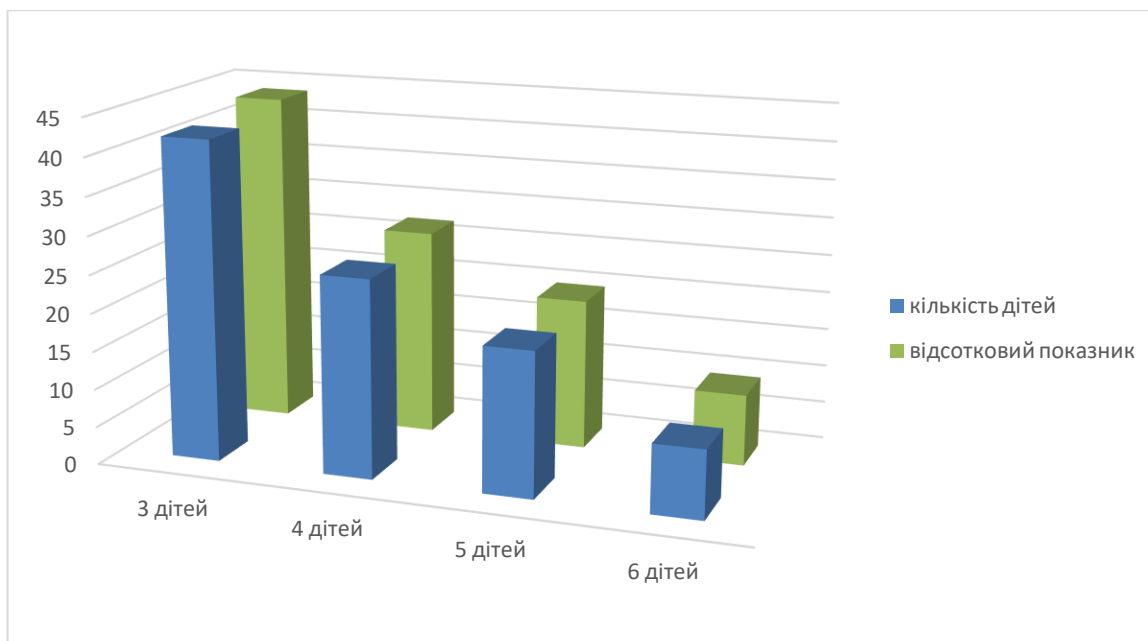

Рис. 3.2 Показник кількості сімей та загальної кількості в них дітей

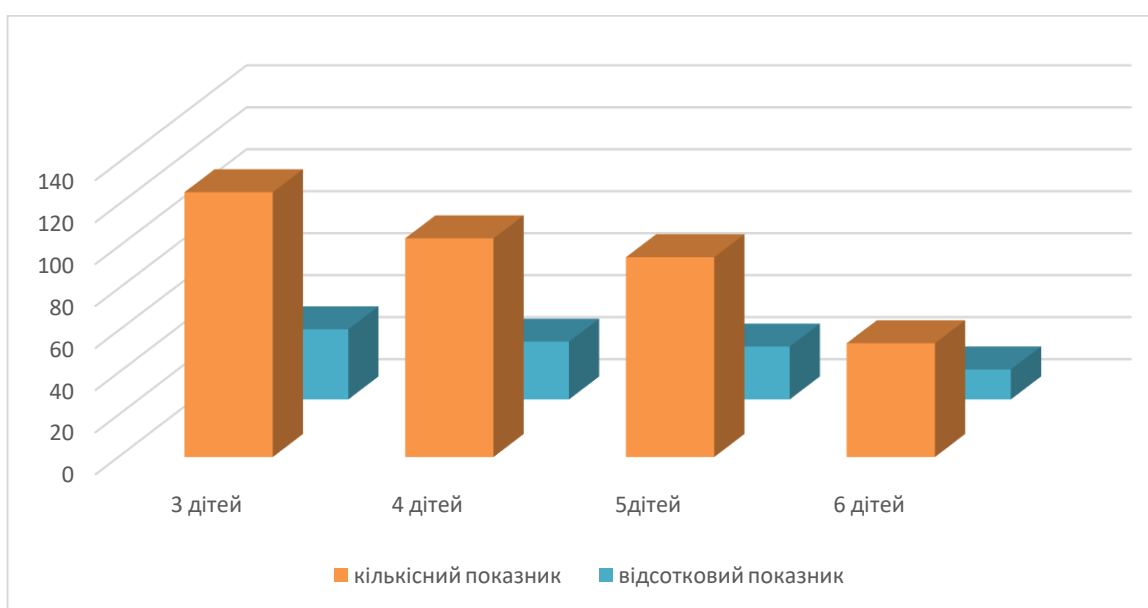

Рис. 3.3 Показник загальної кількості дітей в сім'ях

Згідно з третім питанням анкети соціологічного дослідження багатодітним батькам було запропоновано вказати вік своїх дітей, що виховуються в сім'ях. Загальна кількість дітей, що виховуються в сім'ях становить 379 осіб, показник за віком складає (див. Рис.3.4):

- 79 дітей – віком від 0 до 6 років, що складає 20,8 % від загальної кількості дітей;
- 138 дітей – віком від 7 до 10 років, що складає 36,4% від загальної кількості дітей;
- 103 дитини – віком від 11 до 15 років, що складає 27,2% від загальної кількості дітей;
- 59 дітей – віком від 16 до 18 років, що складає 15,6% від загальної кількості дітей.

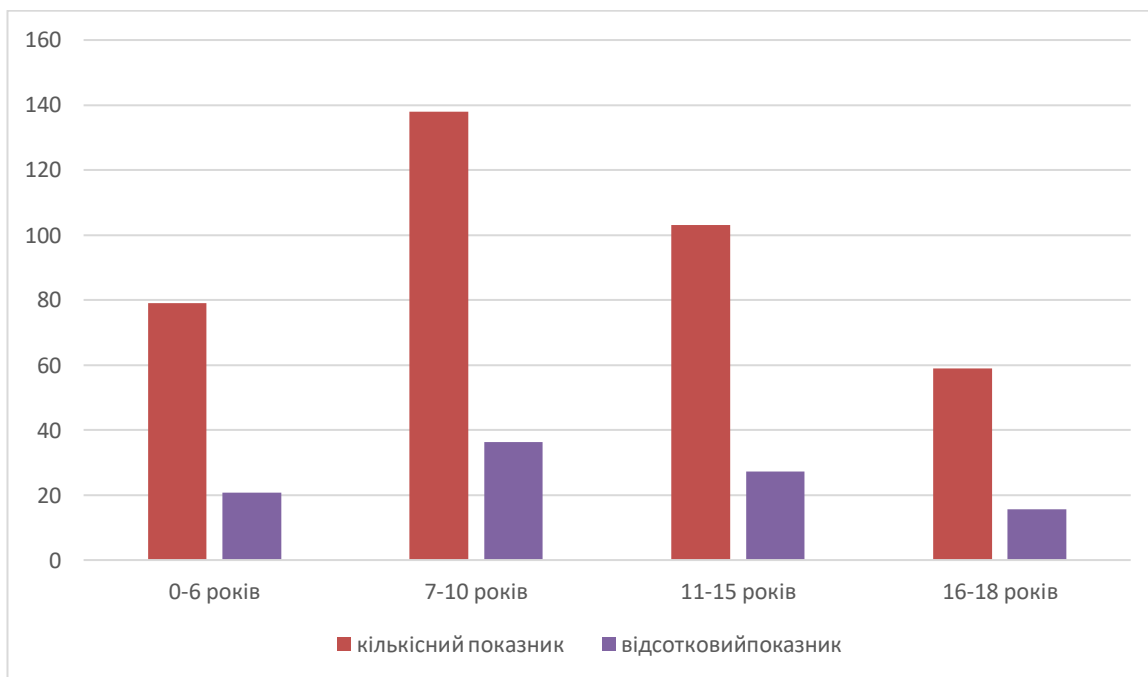

Рис. 3.4 Віковий показник дітей із багатодітних сімей

На четверте питання анкети соціологічного дослідження «Чи маєте Ви посвідчення багатодітної сім'ї?» було отримано наступні відповіді (див. Рис. 3.5):

- мають посвідчення багатодітної сім'ї 163 респонденти, що складає

84,9 % від загальної кількості опитаних;

- не мають посвідчення багатодітної сім'ї 29 респондентів, що складає 15,1% від загальної кількості опитаних.

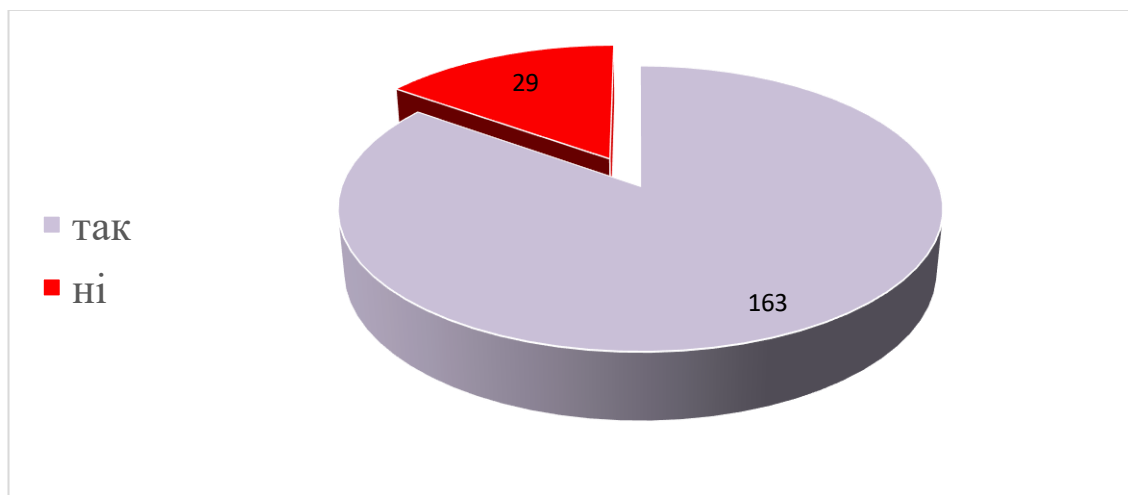

Рис.3.5 Розподіл відповідей респондентів на четверте питання «Чи маєте Ви посвідчення багатодітної сім'ї?»

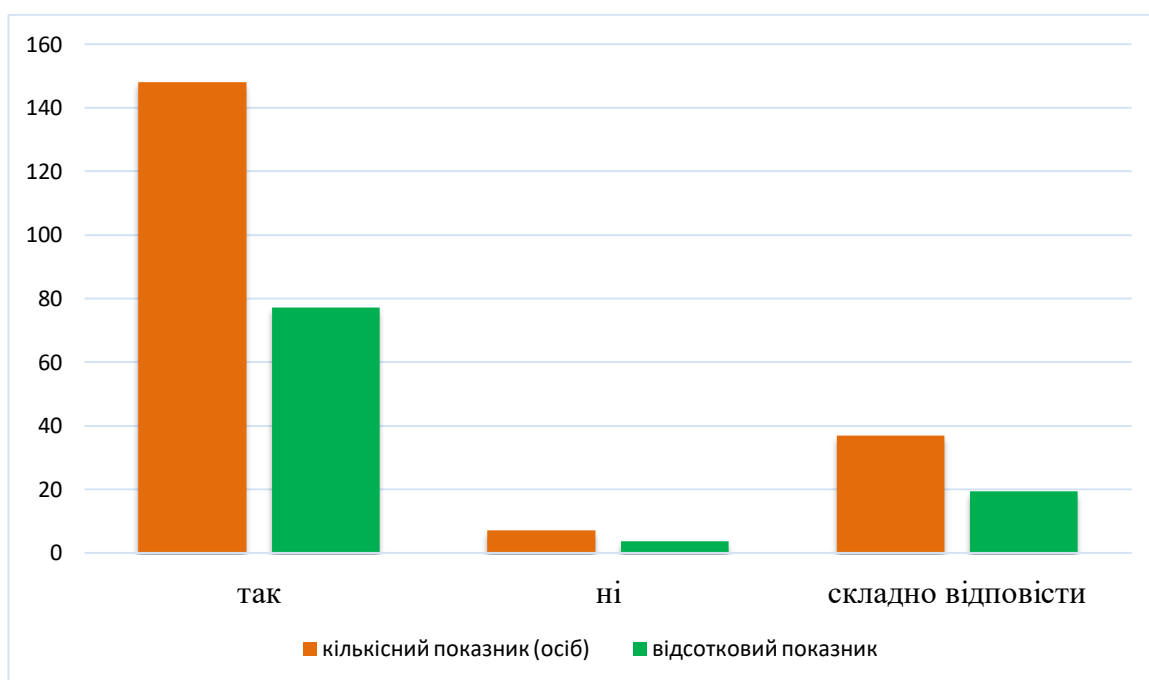

Рис.3.6 Розподіл відповідей респондентів на п'яте питання «Чи знаєте Ви про діяльність ЦСССДМ в контексті надання послуг багатодітним сім'ям?»

На п'яте питання анкети соціологічного дослідження «Чи знаєте Ви

про діяльність ЦСССДМ в контексті надання послуг багатодітним сім'ям?» респонденти надали такі відповіді (див. Рис. 3.6):

- відповідь «так знаємо» зазначили 148 респондентів, що складає 77,1 % від загальної кількості опитаних;
- відповідь «ні не знаємо» зазначили 7 респондентів, що складає 3,6% від загальної кількості опитаних;
- відповідь «складно відповісти» зазначили 37 респондентів, що складає 19,3% від загальної кількості опитаних.

На шосте питання анкети соціологічного дослідження «Чи перебуває Ваша родина на обліку в ЦСССДМ як отримувач послуг?», було проведено розрахунок відносно кількості сімей, отримано наступні відповіді (див. Рис. 3.7):

- 69 сімей, що складає 71,9% від загальної кількості багатодітних сімей – перебувають на обліку у Центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді як отримувачі відповідних послуг;
- 27 сімей, що складає 28,1% від загальної кількості багатодітних сімей – не перебувають на обліку у Центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді як отримувачі відповідних послуг.

На сьоме питання анкети соціологічного дослідження «Чи звертались ви до ЦСССДМ за місцем проживання за будь-якими послугами?» респонденти надали наступні відповіді (див. Рис. 3.8):

- 73 сім'ї, що складає 76,1% від загальної кількості багатодітних сімей – звертались за послугами до Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання;
- 23 сім'ї, що складає 23,9% від загальної кількості багатодітних сімей – не звертались за послугами до Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання

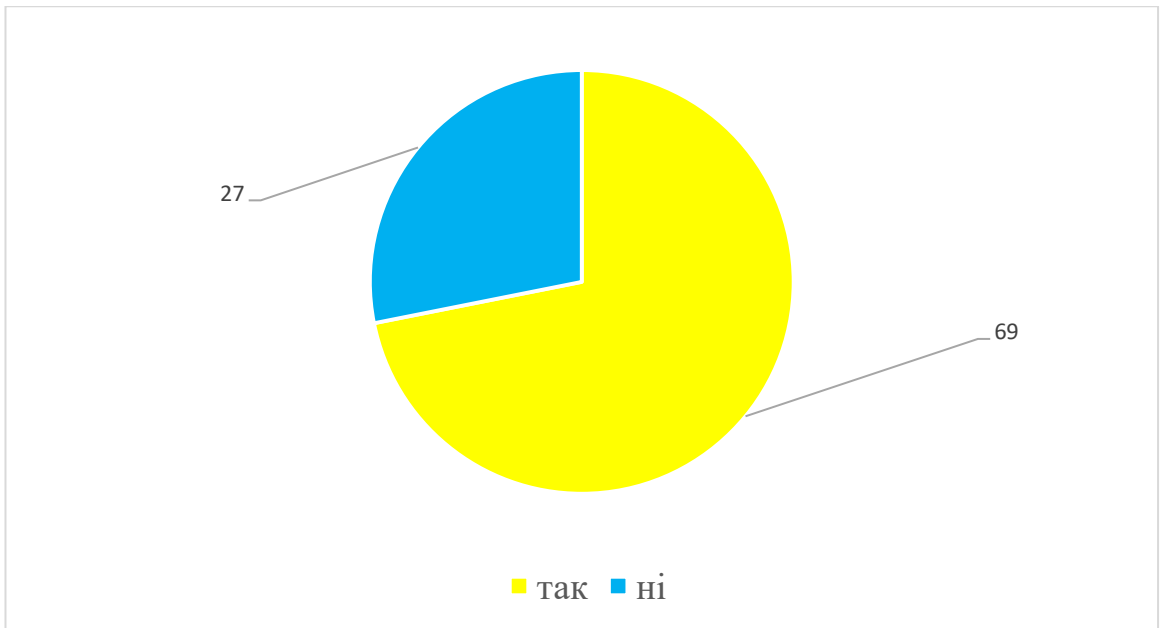

Рис.3.7 Розподіл відповідей респондентів на шосте питання «Чи перебуває Ваша родина на обліку в ЦСССДМ як отримувач послуг?»

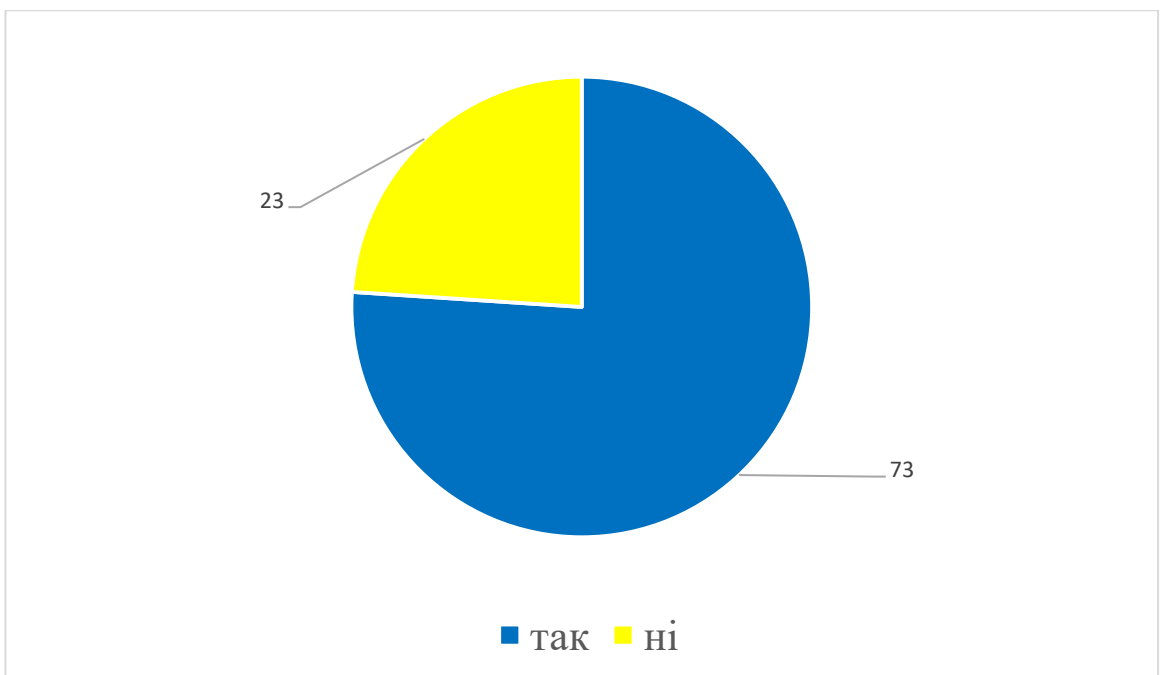

Рис.3.8 Розподіл відповідей респондентів на сьоме питання «Чи звертались ви до ЦСССДМ за місцем проживання за будь-якими послугами?»

На восьме питання анкети соціологічного дослідження (враховувався показник загальної кількості вибірки) «Якщо так, за якою конкретно послугою

Ви звертались (соціальна, економічна, психологічна, правова допомога)?» респонденти надали наступні відповіді (див. Рис.3.9):

- за соціальною допомогою зверталися 79 респондентів, що становить 41,2 % від загальної кількості опитаних;
- за економічною допомогою зверталися 36 респондентів, що становить 18,8 % від загальної кількості опитаних;
- за психологічною допомогою зверталися 54 респонденти, що становить 28,1 % від загальної кількості опитаних;
- за правовою (юридичною) допомогою зверталися 23 респонденти, що становить 11,9% від загальної кількості опитаних.

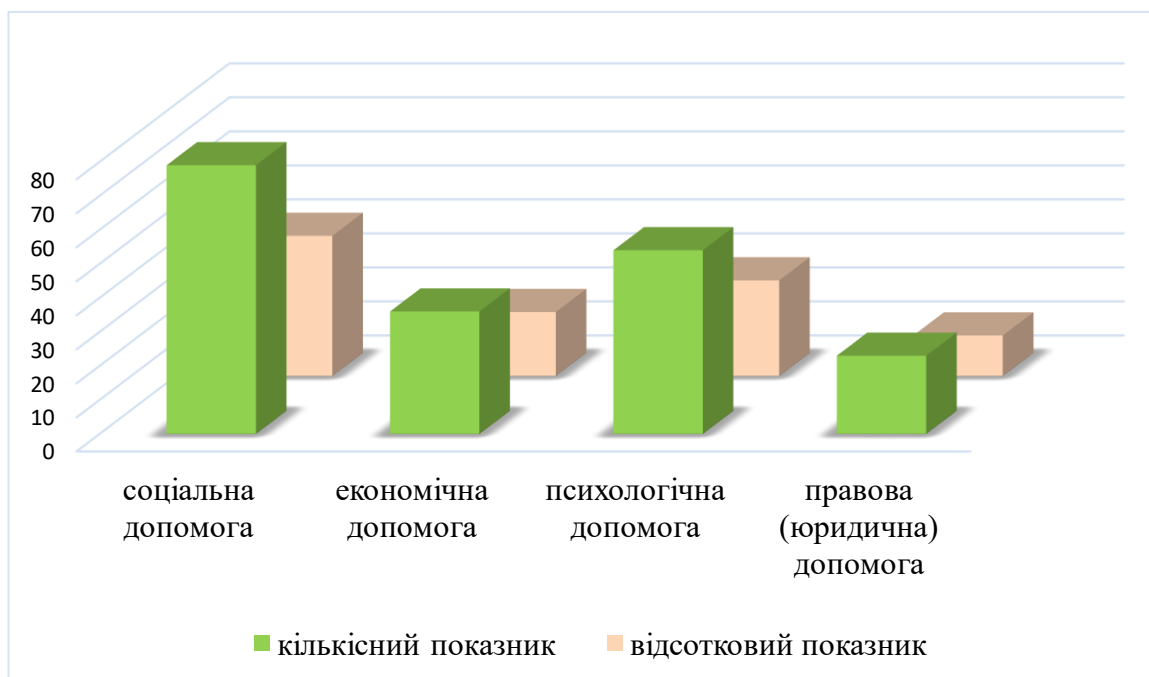

Рис.3.9 Розподіл відповідей респондентів на восьме питання «Якщо так, за якою конкретно послугою Ви звертались (соціальна, економічна, психологічна, правова допомога)?»

На дев'яте питання анкети соціологічного дослідження «Чи було фахівцями центру надано якісну зазначену послугу Вашій родині?» було отримано такі відповіді (див. Рис.3.10):

- варіант відповіді «так» – вказали 67 респонденти, що складає

34,9% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «скоріше так, ніж ні» – вказали 52 респонденти, що складає 27,1% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «ні» – вказали 14 респондентів, що складає 7,3% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «скоріше ні, ніж так» – вказали 28 респондентів, що складає 14,6% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «складно відповісти» – вказав 31 респондент, що складає 16,1% від загальної кількості опитаних

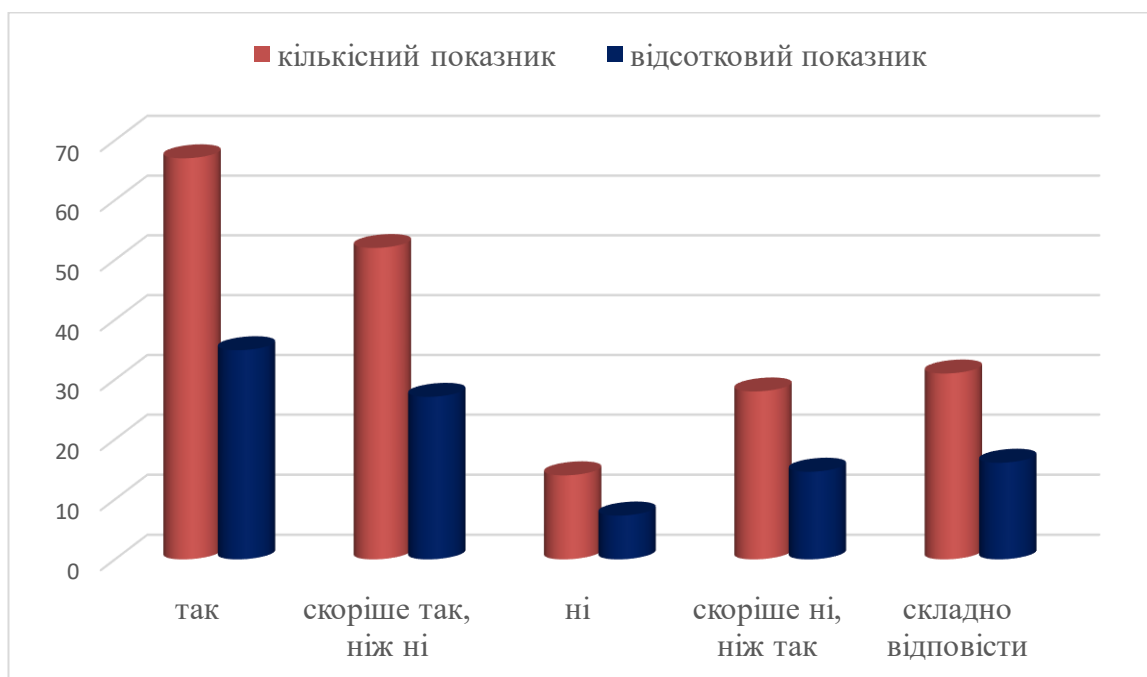

Рис.3.10 Розподіл відповідей респондентів на дев'яте питання «Чи було фахівцями центру надано якісну зазначену послугу Вашій родині?»

На десяте питання анкети соціологічного дослідження «Чи була повною мірою вирішена ваша проблема (звернення) фахівцями центру?» було надано наступні відповіді (див. Рис.3.11):

- варіант відповіді «так» – вказав 71 респондент, що складає 37,1% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «скоріше так, ніж ні» – вказали 63 респонденти,

що складає 32,8% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «ні» – вказали 12 респондентів, що складає 6,3% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «скоріше ні, ніж так» – вказали 20 респондентів, що складає 10,4% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «складно відповісти» – вказали 26 респондентів, що складає 13,3% від загальної кількості опитаних

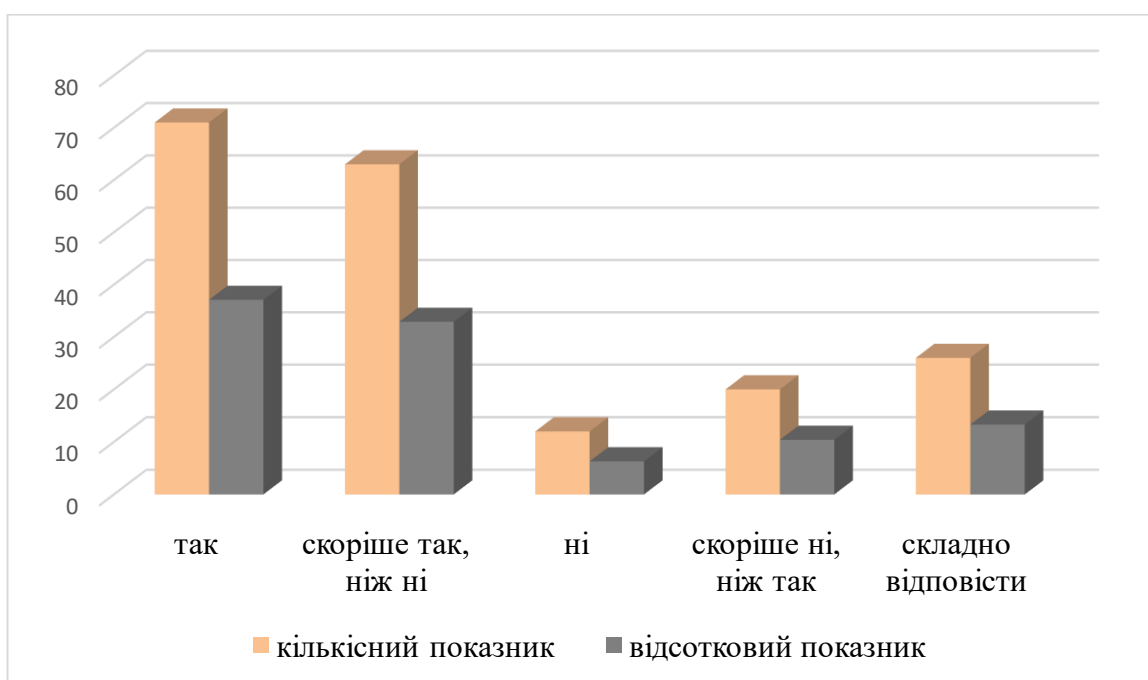

Рис.3.11 Розподіл відповідей респондентів на десяте питання «Чи була повною мірою вирішена ваша проблема (звернення) фахівцями центру?»

На одинадцяте питання анкети соціологічного дослідження «Чи задоволені ви якістю отриманих послуг?» було отримано такі відповіді (див. Рис.3.12):

- варіант відповіді «так» – вказали 58 респондентів, що складає 30,2% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «скоріше так, ніж ні» – вказали 73 респонденти, що складає 38% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «ні» – вказали 18 респондентів, що складає 9,4%

від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «скоріше ні, ніж так» – вказали 32 респонденти, що складає 16,7% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «складно відповісти» – вказали 11 респондентів, що складає 5,7% від загальної кількості опитаних

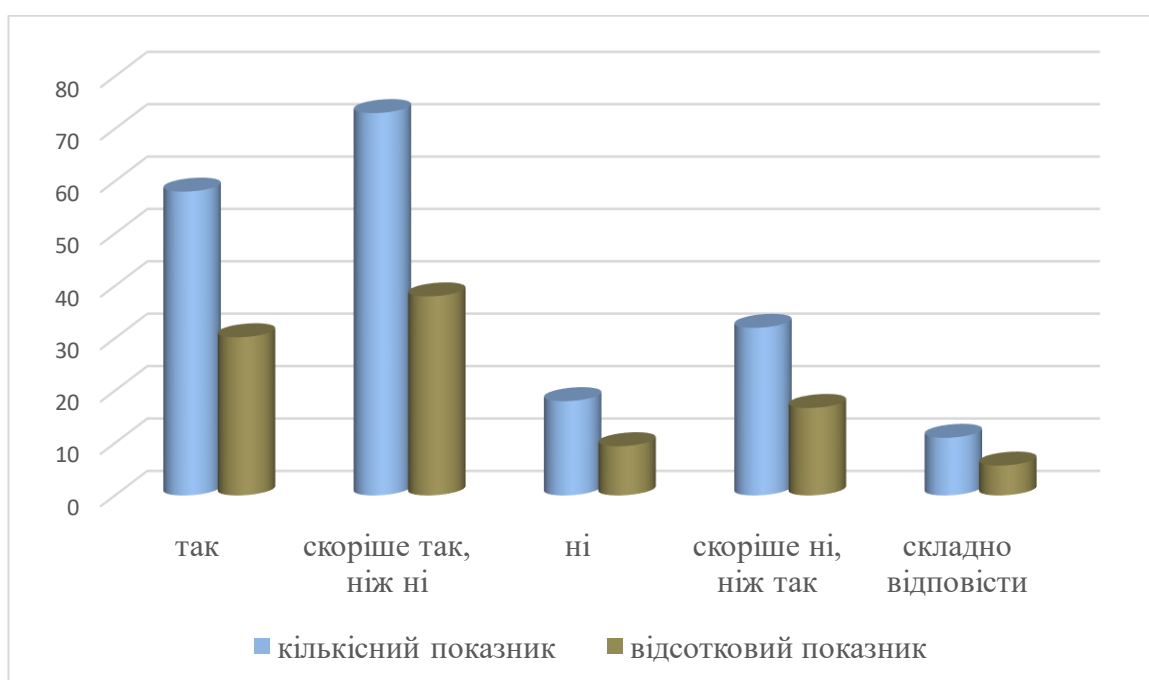

Рис.3.12 Розподіл відповідей респондентів на одинадцяте питання «Чи задоволені ви якістю отриманих послуг?»

На дванадцяте питання анкети соціологічного дослідження «Чи приймала ваша родина участь в тренінгах, навчаннях, які проводилися фахівцями центру?» було проведено розрахунок відносно кількості осіб та отримано наступні відповіді (див. Рис. 3.13):

- 139 респондентів, що складає 72,4% від загальної кількості опитаних – приймали участь у тренінгах, навчаннях, які були організовані та проведені фахівцями центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

- 53 респонденти, що складає 27,6% від загальної кількості опитаних – не брали участі у тренінгах, заходах, навчаннях, які були організовані та проведені фахівцями центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

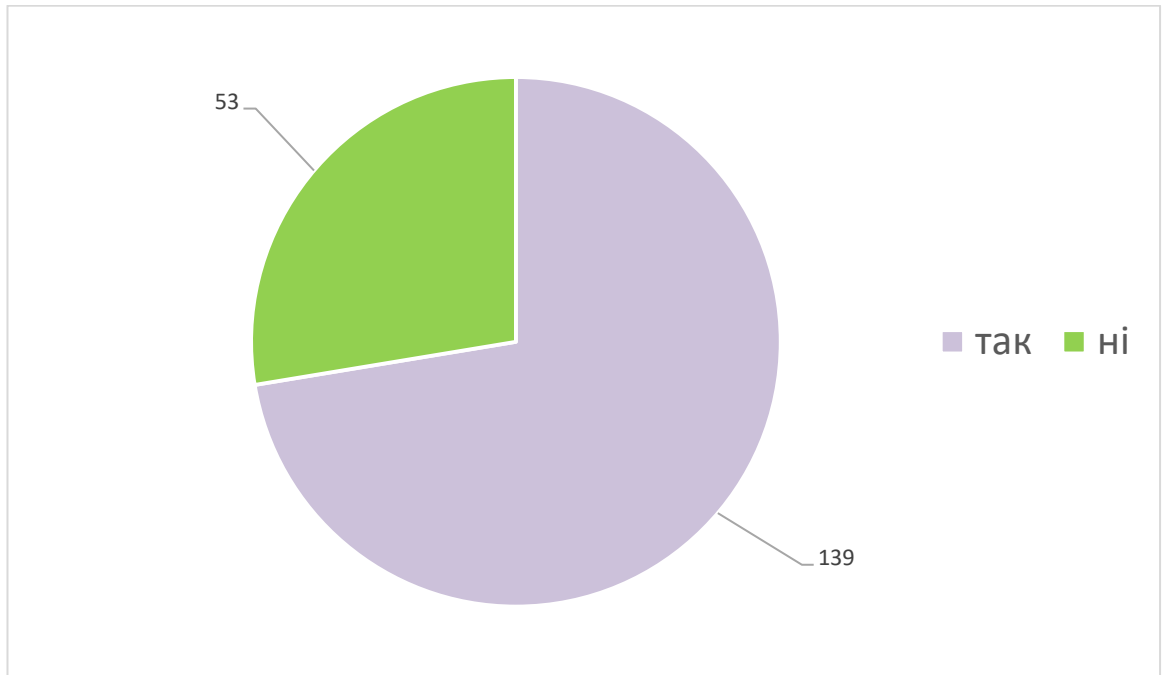

Рис.3.13 Розподіл відповідей респондентів на дванадцяте питання «Чи приймала ваша родина участь в тренінгах, навчаннях, які проводилися фахівцями центру?»

На тринадцяте анкети соціологічного дослідження «На Вашу думку, чи захищені повною мірою багатодітні сім'ї законодавчою базою держави?» було отримано такі відповіді (див. Рис.3.14):

- варіант відповіді «так» – вказали 52 респонденти, що складає 27,1% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше так, ніж ні» – вказали 46 респондентів, що складає 23,9% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «ні» – вказали 23 респонденти, що складає 1,2% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше ні, ніж так» – вказали 29 респондентів, що складає 30,7 % від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «складно відповісти» – вказали 12 респондентів, що складає 6,3% від загальної кількості опитаних

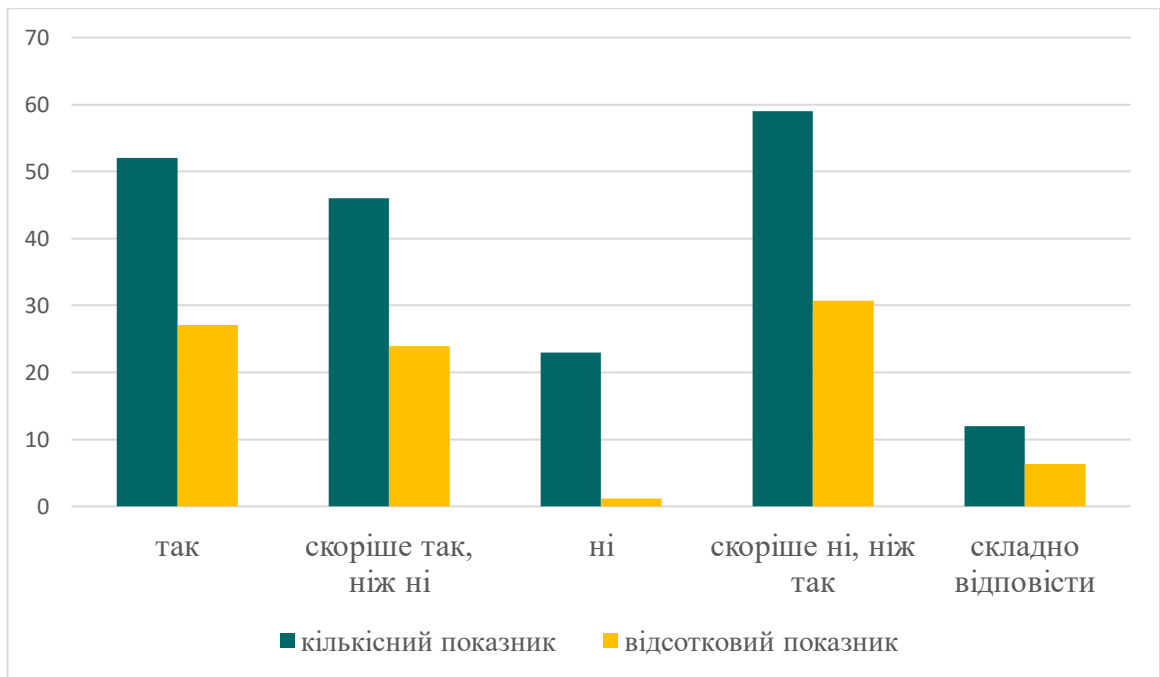

Рис.3.14 Розподіл відповідей респондентів на тринадцяте питання «На Вашу думку, чи захищені повною мірою багатодітні сім'ї законодавчою базою держави?»»

На чотирнадцяте питання анкети соціологічного дослідження «Як Ви вважаєте, яку підтримку повинні отримувати багатодітні сім'ї від держави (установи, організації) або від громадськості?» (можна було обрати декілька варіантів) було отримано наступні відповіді (див. Рис.3.15):

- 83 респонденти, що складає 43,2% від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій безпосередню психологічну допомогу;
- 46 респондентів, що складає 23,9% від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій юридичну (правову) допомогу;
- 21 респондент, що складає 10,9% від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій консультативну допомогу у вихованні дітей;
- 38 респондентів, що складає 19,2% від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій

економічну допомогу (одяг, їжа, засоби гігієни тощо);

- 32 респонденти, що складає 16,7% від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій послуги, які будуть направлені на діяльність та участь багатодітних батьків в сімейних клубах за інтересами з метою формування культури сімейних стосунків;

- 59 респондентів, що складає 30,7 % від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій впровадження серії тренінгів за участю багатодітних батьків, метою яких є припинення негативних процесів у сфері репродуктивного здоров'я і планування сім'ї, обізнаності населення про контрацепцію та відповідальне батьківство;

- 106 респондентів, що складає 55,2% від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій супровід (патронаж) з метою забезпечення широкого спектру послуг що надається фахівцями ЦСССДМ;

- 92 респонденти, що складає 47,9% від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій участь та залучення багатодітних батьків до благодійних акцій від громадськості;

- 98 респондентів, що складає 51,1% від загальної кількості опитаних вважають що, повинні отримувати від установ та організацій надання послуг, щодо роботи з молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків.

На п'ятнадцяте питання анкети соціологічного дослідження «Як Ви вважаєте, чи держава повинна контролювати виконання наданих нею ж пільг, прав та гарантій багатодітним сім'ям?» було отримано наступні відповіді респондентів (див. Рис.3.16):

- варіант відповіді «так» – вказали 26 респондентів, що складає 13,5 % від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «скоріше так, ніж ні» – вказали 12 респондентів, що складає 6,3% від загальної кількості опитаних;

- варіант відповіді «ні» – вказали 31 респондент, що складає 16,2% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше ні, ніж так» – вказали 59 респондентів, що складає 30,7% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «складно відповісти» – вказали 64 респонденти, що складає 33,3 % від загальної кількості опитаних.

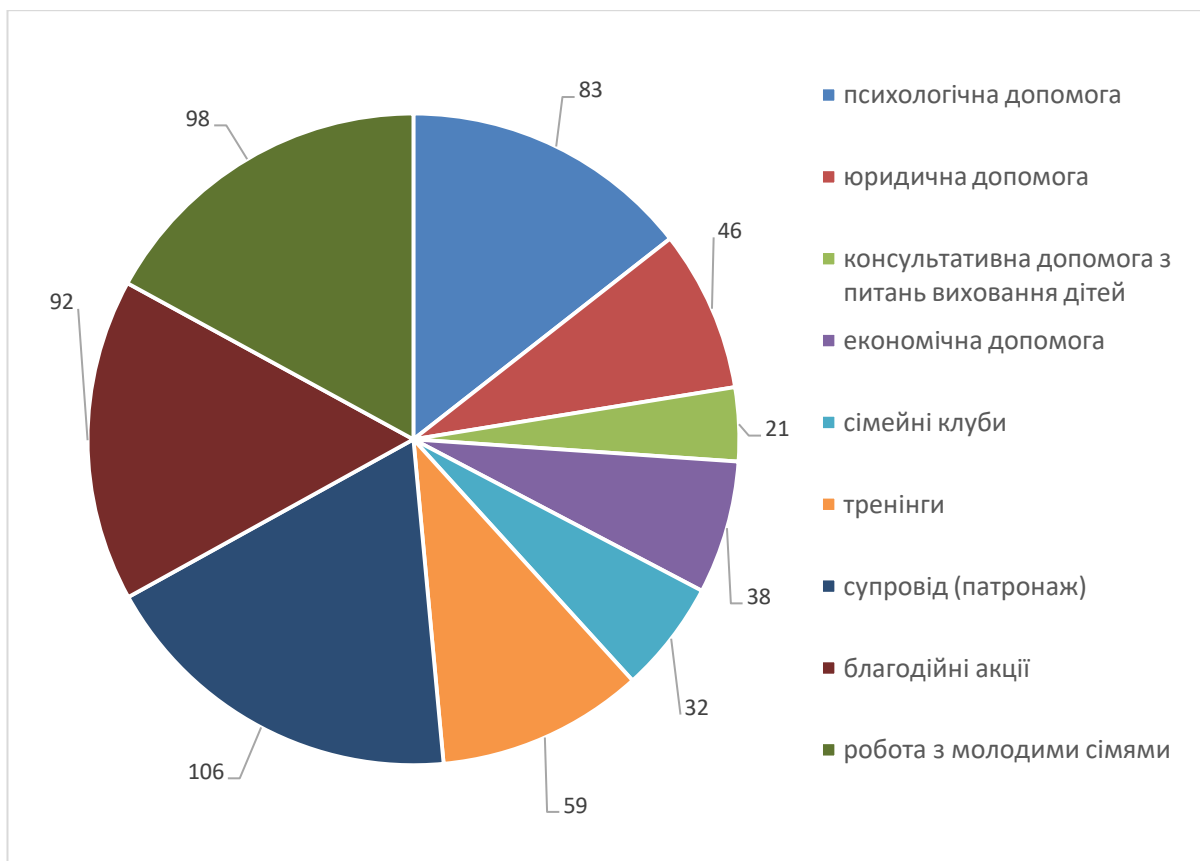

Рис.3.15 Розподіл відповідей респондентів на чотирнадцяте питання «Як Ви вважаєте, чи держава повинна контролювати виконання наданих нею ж пільг, прав та гарантій багатодітним сім'ям?»

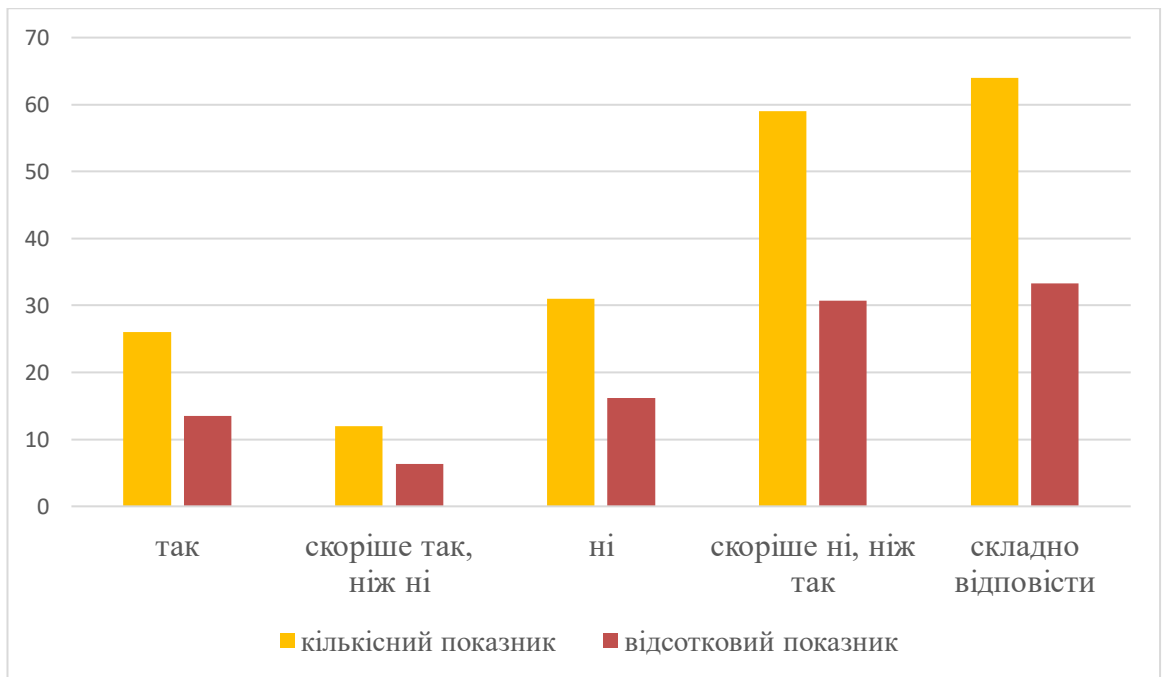

Рис.3.16 Розподіл відповідей респондентів на п'ятнадцяте питання «Як Ви вважаєте, чи держава повинна контролювати виконання наданих нею ж пільг, прав та гарантій багатодітним сім'ям?»

Тож можемо зробити висновок, щодо нецільового використання коштів, та деякої безвідповідальності користування пільгами з боку багатодітних батьків.

На шістнадцяте питання анкети соціологічного дослідження «З якими проблемами і якого характеру найчастіше стикається ваша сім'я?» було отримано наступні відповіді (див. Рис. 3.17):

Серед проблем багатодітних сімей найвищий відсоток 31%, згідно з представленою нижче гістограмою, мають психолого-педагогічні проблеми, що може свідчити про велику завантаженість батьків, які не можуть приділити дітям багато часу.

На другому місці знаходиться проблема обов'язків – 21%, яка показує, що відповідальність у багатодітних сімей набагато вище, ніж у традиційній сім'ї.

Проблема відпочинку дітей у багатодітній сім'ї знаходиться на середньому рівні – 18% відносно інших показників. Отже, діти в багатодітній

сім'ї зазвичай мають можливість відпочивати завдяки пільгам (поїздка до літнього дитячого табору чи санаторію).

Проблема освіти в багатодітній сім'ї становить – 11%, можна припустити, що більшість багатодітних сімей мають змогу віддати своїх дітей до навчального закладу.

На тому ж рівні – 11%, що й освіта, знаходиться показник працевлаштування батьків багатодітних сімей. Як правило у такій родині мати не працює тривалий час, оскільки діти потребують багато часу на догляд та виховання.

Наступний показник – це матеріальні проблеми сім'ї – 9%. Ми звикли вважати, що багатодітна сім'я є найменш забезпеченою, але виходячи з показників, наведених вище, у багатодітних сімей матеріальні проблеми – не на першому місці. Можна припустити, що в таких сім'ях матеріальний аспект – не найважливіша цінність у житті.

Житлові проблеми багатодітних сімей становлять – 6%, найменший показник – 4% - це ті багатодітні родини, у яких немає проблем, і зрозуміло, що родину задовольняє її становище.

На сімнадцяте питання анкети соціологічного дослідження «Чи користуєтесь ви пільгами наданими державою згідно законодавчої бази України (проїзд у громадському транспорті, знижка на оплату комунальних платежів, харчування у закладі освіти тощо)?» було проведено розрахунок відносно кількості осіб та отримано наступні відповіді (див. Рис. 3.18):

- 87 сім'ї, що складає 90,6% від загальної кількості багатодітних сімей – користуються всіма пільгами наданими державою;
- 9 сімей, що складає 9,4% від загальної кількості багатодітних сімей – не користуються всіма пільгами наданими державою, через те, що до моменту опитування не встигли оформити відповідні пільги

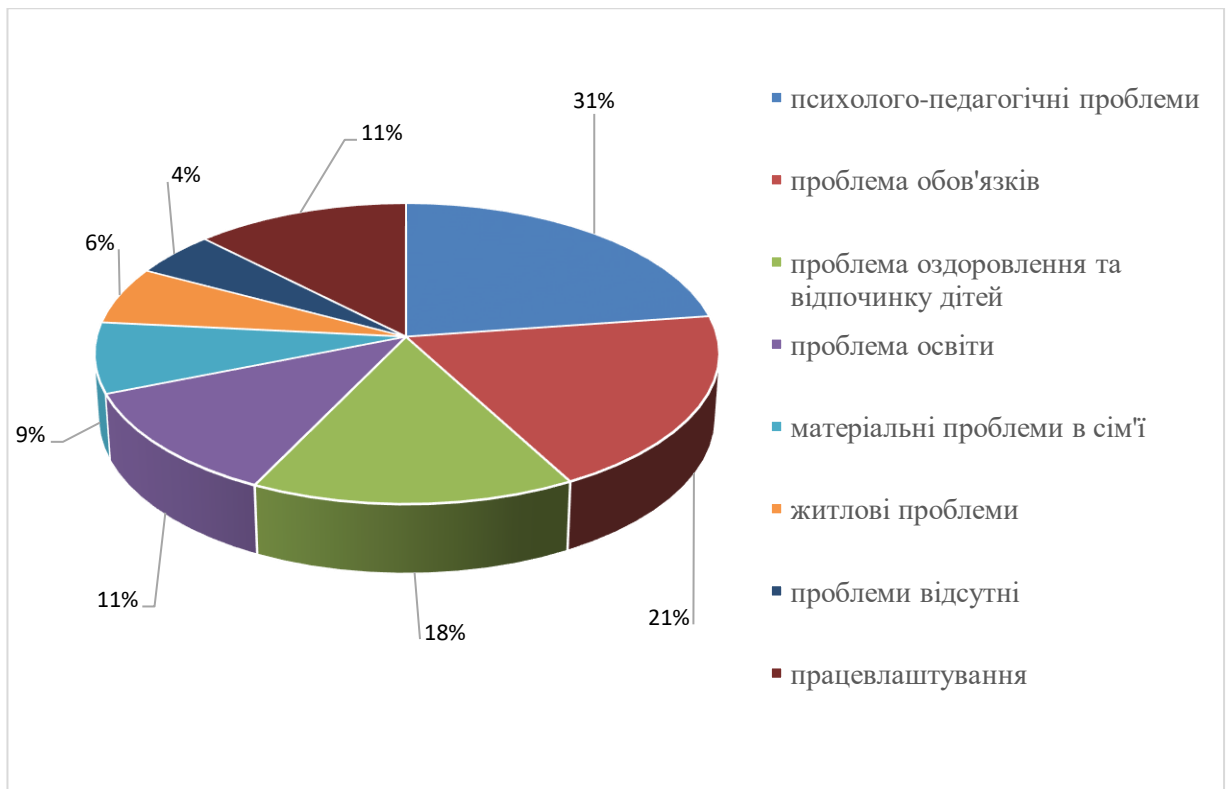

Рис.3.17 Розподіл відповідей респондентів на шістнадцяте питання «З якими проблемами і якого характеру найчастіше стикається ваша сім'я?»

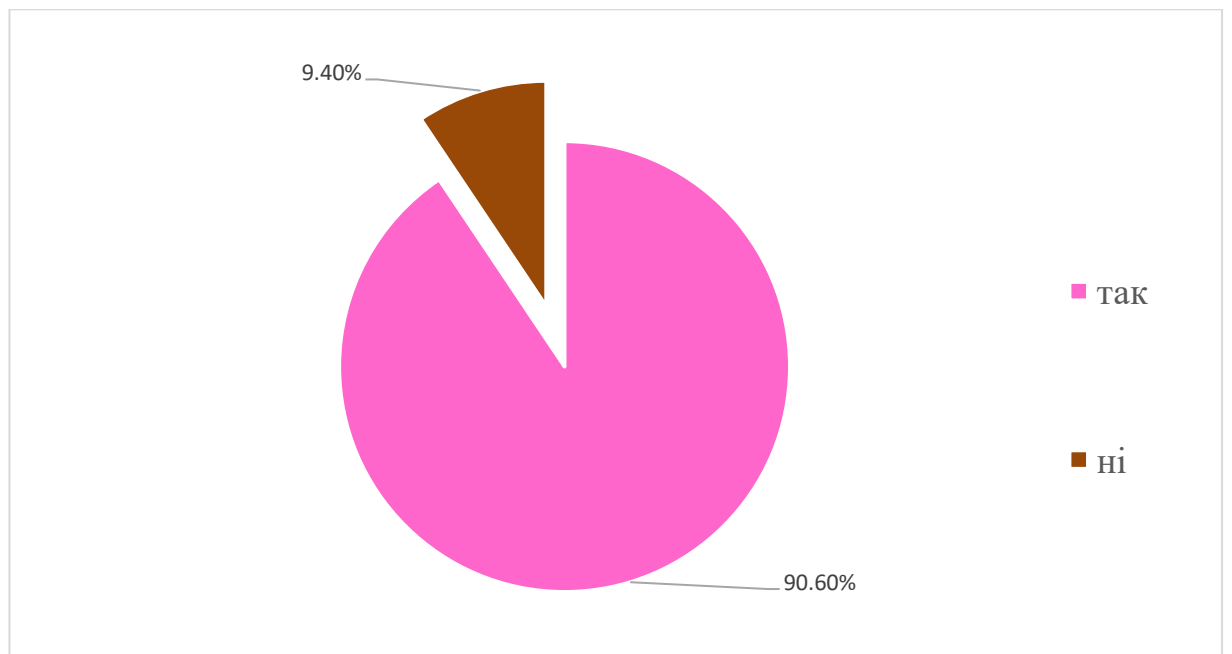

Рис.3.18 Розподіл відповідей респондентів на сімнадцяте питання «Чи користуєтесь ви пільгами наданими державою згідно законодавчої бази України (проїзд у громадському транспорті, знижка на оплату комунальних платежів, харчування у закладі освіти тощо)?»

На вісімнадцяте питання анкети соціологічного дослідження «Чи потребує подальшого розвитку та вдосконалення здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг ЦСССДМ багатодітним сім'ям?» було отримано наступні відповіді респондентів (див. Рис.3.19):

- варіант відповіді «так» – вказали 58 респондентів, що складає 30,2% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше так, ніж ні» – вказали 62 респонденти, що складає 32,3% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «ні» – вказали 19 респондентів, що складає 9,9% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше ні, ніж так» – вказали 39 респондентів, що складає 20,3% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «складно відповісти» – вказали 14 респонденти, що складає 7,3% від загальної кількості опитаних

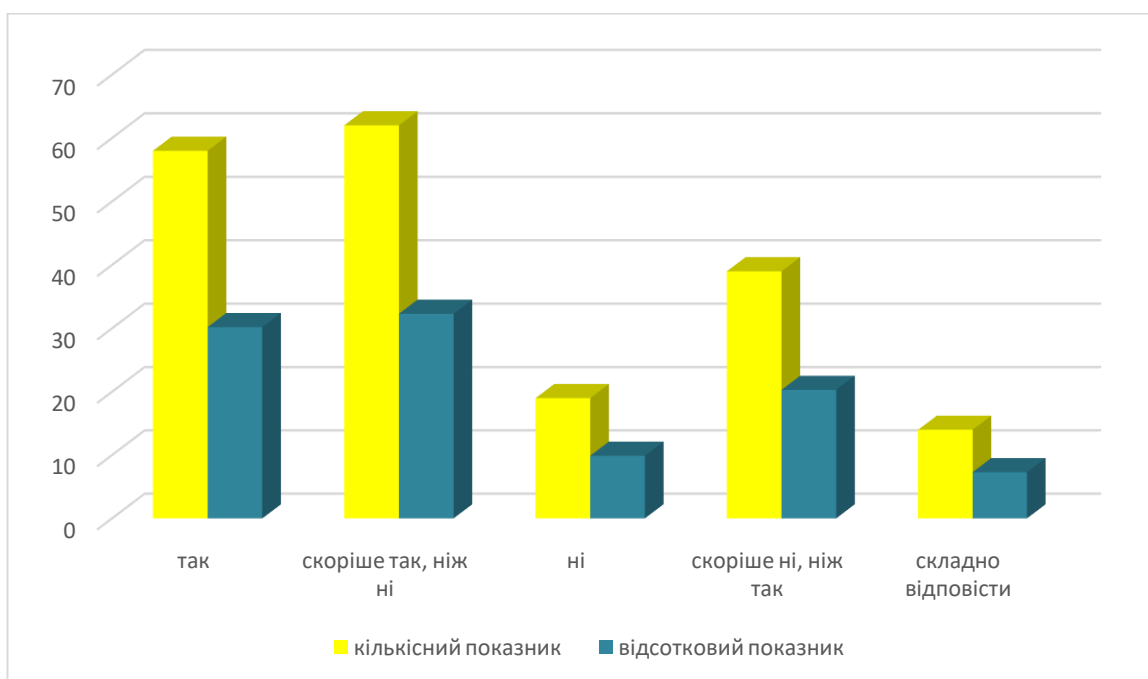

Рис.3.19 Розподіл відповідей респондентів на вісімнадцяте питання «Чи потребує подальшого розвитку та вдосконалення здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг ЦСССДМ багатодітним сім'ям?»

На дев'ятнадцяте питання анкети соціологічного дослідження «Чи потребує покращення, перегляду законодавча база щодо надання пільг та послуг багатодітним сім'ям?» було отримано наступні відповіді респондентів (див. Рис.3.20):

- варіант відповіді «так» – вказали 72 респонденти, що складає 37,5% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше так, ніж ні» – вказали 69 респондентів, що складає 35,9% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «ні» – вказали 6 респондентів, що складає 3,1% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше ні, ніж так» – вказали 9 респондентів, що складає 4,7% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «складно відповісти» – вказали 36 респондентів, що складає 18,8% від загальної кількості опитаних

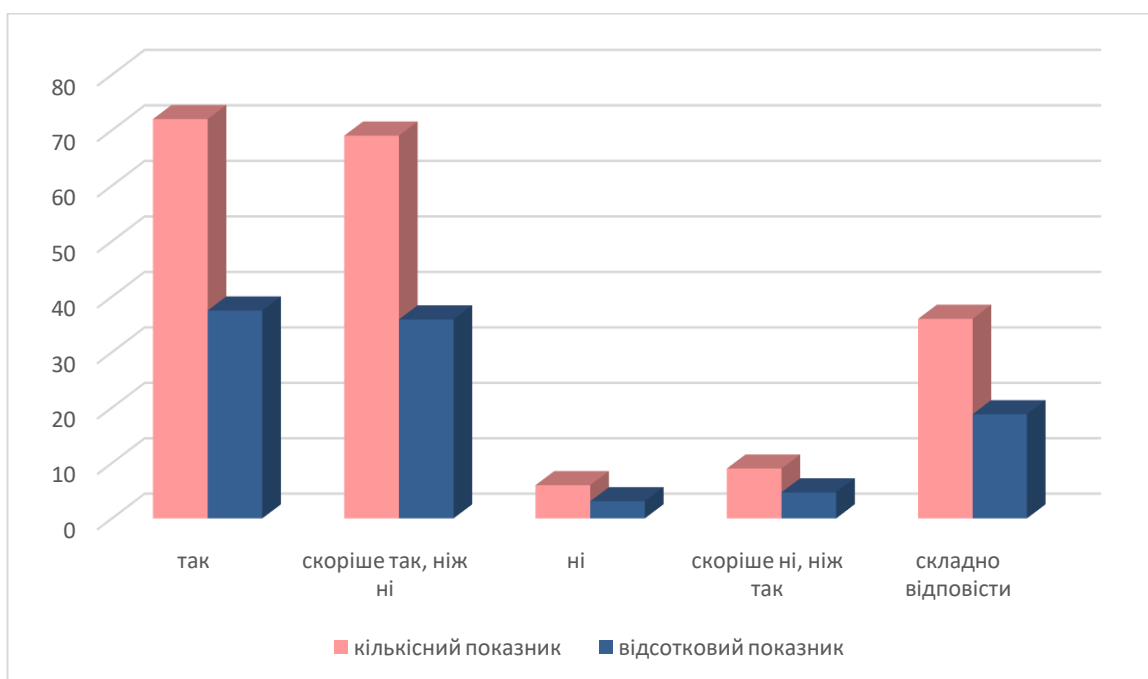

Рис.3.20 Розподіл відповідей респондентів на дев'ятнадцяте питання «Чи потребує покращення, перегляду законодавча база щодо надання пільг та послуг багатодітним сім'ям?»

На двадцяте питання анкети соціологічного дослідження «Чи потребує

покращення чи перегляду законодавча база України щодо захисту прав багатодітних сімей?» було отримано наступні відповіді респондентів (див. Рис.3.21):

- варіант відповіді «так» – вказали 49 респондентів, що складає 25,5% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше так, ніж ні» – вказали 61 респондент, що складає 31,8% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «ні» – вказали 21 респондент, що складає 10,9% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «скоріше ні, ніж так» – вказали 19 респондентів, що складає 9,9% від загальної кількості опитаних;
- варіант відповіді «складно відповісти» – вказали 42 респонденти, що складає 21,9% від загальної кількості опитаних

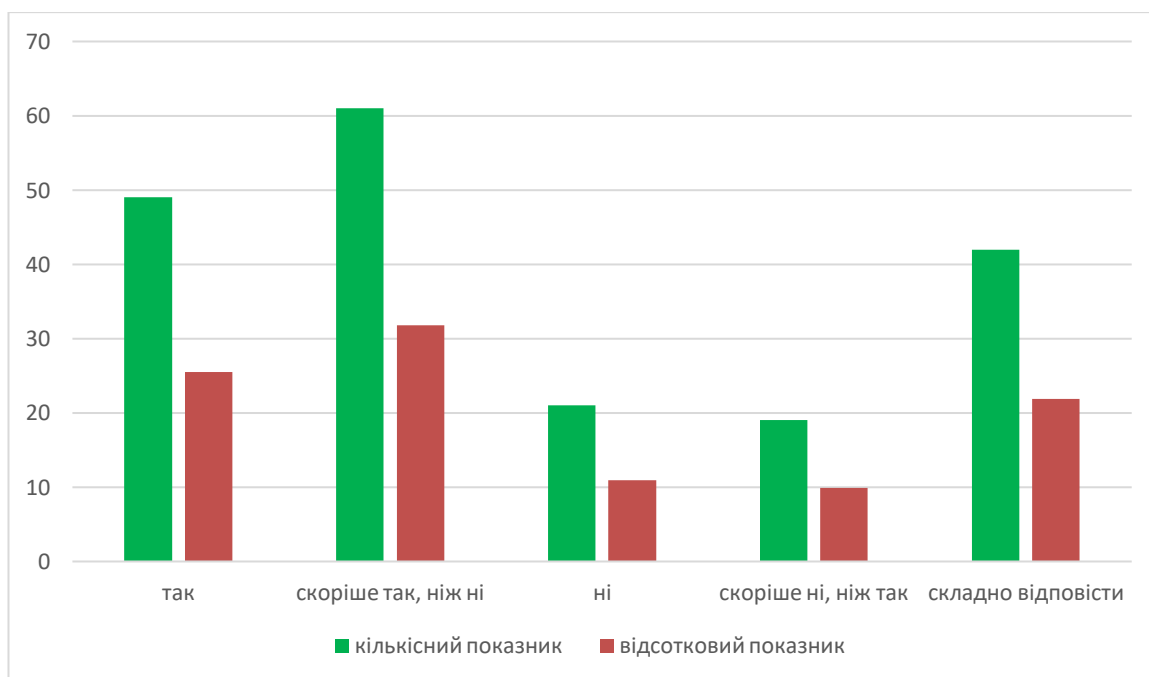

Рис.3.21 Розподіл відповідей респондентів на двадцятье питання «Чи потребує покращення чи перегляду законодавча база України щодо захисту прав багатодітних сімей?»

Як бачимо багатодітні сім'ї потребують певного захисту, допомоги,

втручання, супроводу та патронажу, мають проблеми, які можливо вирішити за допомогою активної діяльності фахівців Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Для подолання проблем матеріального забезпечення, підвищення соціально-економічного статусу багатодітних родин та вирішення проблем з виплатами дитячої допомоги, отримання соціально-педагогічної та психологічної допомоги можливе здійснення певних заходів:

- соціальний патронаж родин з наданням допомоги у подоланні передбачуваних життєвих змін;
- надання інформації про роботу різних служб соціальної сфери та можливостей надання різного роду соціальних допомог ними;
- налагодження системи заходів інформаційного характеру щодо роз'яснення отримання соціальних пільг і прав членами багатодітних сімей;
- представництво інтересів багатодітних родин в органах державної влади та місцевого самоврядування з метою лобювання їх прав та вирішення нагальних проблем;
- організація зустрічей батьків з фахівцями-психологами, медичними працівниками та працівниками правоохоронних органів з вирішення проблем організації праці і побуту, здорового способу життя;
- організація та проведення прес-конференцій з представниками ЗМІ щодо кризового соціально-економічного становища багатодітних родин та шляхів їх подолання;
- написання публікацій різного роду про позитивний досвід функціонування багатодітних родин в місті, для підняття їх престижності.

Зазначені проблеми, які потребують державного врегулювання, перегляд та покращення законодавчої бази щодо захисту законних прав, отримання пільг та гарантій багатодітними сім'ями неможливо вирішити на даному етапі економічно-соціального розвитку нашої держави.

Висновки до третього розділу:

Для здійснення якісної соціальної роботи з багатодітними сім'ями обов'язковим компонентом спільної діяльності мають бути відповідні установи та організації соціальної допомоги та соціального захисту. В даному випадку говоримо про районний Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Після реєстрації багатодітної сім'ї, в разі з'ясування про її складні життєві обставини, районні комітети мають інформувати відповідний районний ЦСССДМ про стан і проблеми багатодітних сімей, які стали на облік. Фахівці ЦСССДМ із свого боку проводять соціальне інспектування, заповнюють акти обстеження багатодітних сімей. Соціальну роботу з сім'ями прийнято визначати за такими напрямками:

1) екстрені дії, які спрямовані на швидку допомогу багатодітній сім'ї (термінова соціальна допомога, надання притулку, негайне вилучення з родини дітей, що зазнають жорстокого ставлення, перебувають у небезпеці чи залишені без піклування батьків);

2) діяльність, спрямована на підтримку стабільності родини;

3) заходи, спрямовані на соціальний розвиток родини та її членів.

Результати соціологічного дослідження підтвердили гіпотезу дослідження, але як бачимо, ті технології, форми та методи соціальної роботи, які використовуються соціальними працівниками та фахівцями із соціальної роботи Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є недостатньо ефективним в роботі з багатодітними сім'ями, а отже потребують кардинального перегляду, удосконалення та покращення.

Як бачимо багатодітні сім'ї потребують певного захисту, допомоги, втручання, супроводу та патронажу, мають проблеми, які можливо вирішити за допомогою активної діяльності фахівців Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Для подолання проблем матеріального забезпечення, підвищення соціально-економічного статусу багатодітних родин та вирішення проблем з

виплатами дитячої допомоги, отримання соціально-педагогічної та психологічної допомоги можливе здійснення певних заходів:

- соціальний патронаж родин з наданням допомоги у подоланні передбачуваних життєвих змін;
- надання інформації про роботу різних служб соціальної сфери та можливостей надання різного роду соціальних допомог ними;
- налагодження системи заходів інформаційного характеру щодо роз'яснення отримання соціальних пільг і прав членами багатодітних сімей;
- представництво інтересів багатодітних родин в органах державної влади та місцевого самоврядування з метою лобювання їх прав та вирішення нагальних проблем;
- організація клубів чи зустрічей батьків з різними фахівцями, різних сфер: психологами, медичними працівниками та працівниками правоохоронних органів з вирішення проблем організації праці і побуту, здорового способу життя;
- організація та проведення прес-конференцій з представниками ЗМІ щодо кризового соціально-економічного становища багатодітних родин та шляхів їх подолання;
- написання публікацій різного роду про позитивний досвід функціонування багатодітних родин в місті, для підняття їх престижності.

ВИСНОВКИ:

Аналіз науково – теоретичних джерел дозволив сформулювати такі висновки дипломної роботи:

Проблематика соціальної підтримки багатодітних сімей є особливо вагомим чинником в умовах демографічної кризи. Варто звернути увагу, якщо врахувати природний компонент демографічного руху, то народження трьох і більше дітей є запорукою розширеного відтворення населення. У свою чергу, утвердження фізично і духовно здорової, соціально та матеріально благополучної родини є основою могутньої, міцної держави. Особливої актуальності в умовах нинішньої демографічної кризи набувають не тільки теоретичні проблеми, пов'язані з багатодітною родиною, а й практичні аспекти соціально-педагогічної роботи з такими сім'ями.

У зв'язку з цим, багатодітні сім'ї потребують виваженої державної підтримки в сфері соціального захисту, яка включає не тільки і не стільки матеріальну складову допомоги, а й впровадження системи соціально-педагогічної підтримки, що передбачає з боку державних органів і служб та громадських організацій самоактуалізацію та самовдосконалення власних можливостей багатодітних сімей у подоланні виникаючих проблем, відновлення їх соціальності, проведення широких інформаційних кампаній для підняття престижу сім'ї, пропаганди сімейних цінностей, заохочення до свідомого та відповідального батьківства тощо. Все це дасть можливість розширити спектр соціальних послуг, що надаються багатодітним сім'ям, дозволить останнім стати активними учасниками поліпшення власного соціально-економічного, освітнього та морально-духовного стану. Різні питання сфери соціального захисту, надання соціальних послуг та здійснення соціально-педагогічної підтримки порушені в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців.

Соціальна робота з багатодітними сім'ями проводиться за різними формами: індивідуальна робота з кожним членом родини, спільна робота з усіма членами родини; групова робота за межами родини.

Індивідуальна робота спрямована на формування в окремих членів родини позитивного досвіду ставлення один до одного, до себе, до сім'ї (доброзичливих стосунків між членами сім'ї; розуміння труднощів інших членів родини; усвідомлення необхідності взаємопідтримки); а також планування сімейного бюджету, ведення домашнього господарства, організації дозвілля [7]. У результаті індивідуальної роботи кожний член сім'ї має і навчитися вирішувати свої особисті проблеми.

Спільна робота з усією родиною спрямована на налагодження внутрішньосімейних стосунків через спільне обговорення проблем і конфліктів, на спільне усвідомлення основної проблеми сім'ї, дійсних причин конфліктів, з'ясування альтернативних засобів поведінки [7]. У результаті всі члени сім'ї усвідомлюють свої помилки в повсякденному сімейному житті, навчаються конструктивним формам спілкування, мають замінити неконструктивні дії конструктивними.

Групова робота пов'язана з комунікацією з іншими сім'ями (досвід налагодження контактів і спілкування з іншими людьми задля запобігання соціальній ізоляції); співпрацею з представниками місцевої влади та громадських організацій соціального спрямування (святкування сімейних подій, організація канікул, дозвілля, спільні заходи для всієї родини тощо) [7]. У результаті групової роботи членів різних родин, сім'ї отримують досвід подолання проблемних ситуацій, установлення соціальних контактів.

Соціальне благополуччя – є найвищою соціальною цінністю, з якою пов'язані життєво важливі інтереси будь-якої особистості (рівень володіння матеріальними благами, добробут, споживчі стандарти, етичні та релігійні норми, безпека, житлові та екологічні умови, свобода самореалізації тощо). Вона розглядається як показник ефективності функціонування соціальної сфери, стан соціального самопочуття кожної особистості, рівня впевненості у завтрашньому дні, добробуту та якості життя сім'ї та її членів. Певною мірою показники соціального благополуччя сімей із дітьми, є критеріями результативності політики держави.

Важливим критерієм соціального благополуччя є показник соціальної адаптованості сім'ї з дітьми, який пов'язує з її здатністю ефективно спілкуватися та налагоджувати здорові міжособистісні стосунки, адаптуватися до соціальних норм і правил, що існують у суспільстві, взаємодіяти з державними інституціями.

Батьки та діти з благополучних сімей мають розвинені комунікативні навички, уміють слухати і говорити, уникають непорозуміння; доброзичливі у спілкуванні, демонструють толерантність і повагу до співрозмовника, їх манера спілкування викликає повагу до них; у разі конфлікту дбають про інтереси всіх сторін, здатні запропонувати взаємовигідне рішення або піти на компроміс; легко знайомляться, добре почуваються навіть у незнайомій компанії; уміють дружити й обирати хороших друзів, дбають про доброзичливі сімейні стосунки; уміють надавати й отримувати допомогу, працювати в команді; здатні мотивувати і переконувати, бути лідером і вести за собою.

Проявами соціального неблагополуччя багатодітних сімей можуть бути часті конфлікти та непорозуміння між батьками та дітьми, батьками та родичами; відсутність близьких друзів, відчуття самотності окремих членів сім'ї; надмірна сором'язливість, нездатність звернутися по допомогу; нездорові стосунки в сім'ї, у школі, з однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про соціальні послуги» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
2. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 № 2558-III URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 02 березня 2010 року № 209 «Деякі питання виготовлення і видачі посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї» URL:<https://zakon.rada.gov.u/laws/show/209-2010-%D0%BF#Text>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2019 року № 250 «Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітним сім'ям»URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2019-%D0%BF#Text>.
5. Актуальні питання соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: Монографія / За загальною редакцією І.В.Козубовської, Ф.Ф.Шандора. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. 312 с.
6. Алексеєнко Т. Інтегровані умови сучасного сімейного виховання і коефіцієнт їхньої корисної дії / Т. Алексеєнко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1. – С. 53-61.
7. Алексеєнко Т. У чому сутність гуманних взаємин батьків і дітей/ Т. Алексеєнко // Рідна школа. – 2001. – № 3. – С. 33-36.
8. Ануфрієва Н. М. Соціальна психологія: Навчально-методичний посібник / Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, Н. О. Єрмакова. – К.: Каравела, 2009. – 216 с.
9. Архипова С. П. Соціальна педагогіка / С. П. Архипова, Г. Я. Майборода. – Черкаси – Ужгород: Мистецька лінія, 2002. – 268 с.
10. Астремська І. В. Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі : навчальний посібник / І. В. Астремська. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – 396 с.

11. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні : сутність та становлення / М. О. Баймуратов // Юридична освіта і правова держава : 36. наук, праць. – Одеса, 2017. – С. 96–99.
12. Бартош О.П. Навчання теорії і практики соціальної роботи в Україні і за кордоном: методичні рекомендації до курсу. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. 34 с.
13. Бартош О.П. Підготовка соціальних працівників у навчальних закладах вищої освіти Великої Британії до роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки // Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід: монографія / О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 300 с. С.263–284
14. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. заклад.] / О. В. Безпалько – К. : Центр учбової літератури, 2009. — 208 с.
15. Безпалько О.В. Соціальне проектування: навч.посіб. / Безпалько О.В. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2010. – 128 с.
16. Бех В. П. Соціальна робота і формування громадянського суспільства : монографія / В. П. Бех, М. П. Лукашевич, М. В. Туленков; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 599 с.
17. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій / О. І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2001. – 96 с.
18. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини / О. І. Бондарчук // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. – К.: АЛД, 2008. – С. 48-56.
19. Боришевський М. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості / М. Боришевський // Початкова школа. – 2005. – № 4. – С. 4-9.

20. . Вавіна Л. С. Розвиваємо у дитини вміння бачити : від народження до 6 років : поради батькам / Л. С. Вавіна, В. М. Ремажевська – К. : Література ЛТД, 2008. – 128 с.
21. Василькова Ю. В. Методика та досвід роботи соціального педагога/ Ю. В. Василькова. – К. : Академія, 2002. – 160 с.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
23. Гаврилова В. М. Соціальне становище сільського населення / В. М. Гаврилова. – К. : Вища школа, 2008. – 165 с.
24. Гендерні аспекти соціальної роботи: Антологія [упор. Т. Семигіна]. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 214 с.
25. Дєдов Є. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до менеджменту соціальної роботи як педагогічна проблема / Є. Дєдов // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2007.– № 2. – С. 88–94.
26. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К. Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с. 10. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ / Л. М. Завацька. — К. : Слово, 2008. — 240 с.
27. Євтух М.Б., Сердюк О.П. Соціальна педагогіка : Підручник. – К.: МАУП, 2002. – 232 с.
28. Єрьоміна Л.Є. Практикум з соціальної роботи. Част. I : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Л. Є. Єрьоміна; за заг.ред. О. В. Федорові. – Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2017. – 140 с.
29. Жевакіна Н. В. Особливості роботи соціального працівника з різними типами багатодітних сімей / Н. В. Жевакіна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 13. – С. 127 – 139.
30. Зберегти сім'ю, соціальна робота з родинами, які опинилися у складних життєвих обставинах / [автори-упоряд: О. М. Мороз, Г. І. Постолук, Т. В. Семигіна, О. С Шепіленко]. – К. : ЕКМО, 2008. – 160 с.

31. Зозуляк-Случик Р. В. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна робота»). 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 206 с.
32. Ібрагім Ю.С. Соціально-педагогічна підтримка багатодітних сімей громадськими організаціями: проблеми та перспективи / Ю. С. Ібрагім // Зб. наук. праць «Педагогіка та психологія». – Харків, 2015. – Вип. – № 48. – С. 100– 108.
33. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. комплекс / [за ред. І.Д.Зверєвої, Ж.В. Петрочко]. – К. : Фенікс, 2007. – 528 с.
34. Ковчина І.М. Вивчення досвіду соціально-правового захисту дітей та молоді у США та Канаді. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. С.63–73.
35. Козубовська І. В. Роль і функції соціально-психологічної служби в роботі з сім'єю / І. В. Козубовська, В. Ю. Керецман, Г. В. Товканець. – Ужгород: УжНУ, 1998. – 173 с.
36. Когут С. Система допрофесійної підготовки соціального педагога в загальноосвітній школі України / С.Когут // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2005. – Вип.19. – Ч.1. – С.209–218.
37. Корж І. А., Романова Н. Ф. Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – К.: 2015. – с. 97.
38. Косарева О.І. Вплив дитячо-батьківських взаємин на формування самосвідомості дошкільника / О.І. Косарева // Рівненський державний гуманітарний університет. – 2007. – 13 с.
39. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія / Т. В. Кравченко; Інститут проблем виховання АПН України. – К.: Фенікс, 2009. – 416 с.

40. Кравченко Т. Особливості виховання та соціалізації дитини в сучасній сім'ї / Т. Кравченко // Шкільний світ. – 2003. – № 12. – С. 11-16.
41. Кубіцький С.О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах: навчальний посібник. К.: ДАКККіМ, 2009. 228 с.
42. Кубіцький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: навчальний посібник. К.: Міленіум, 2015. 300 с.
43. Кушнірова Т. В. Перспективи соціально-психологічної роботи з сім'ями групи ризику / Т. В. Кушнірова // Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи. – Ужгород, 1999. – Ч.1. – С.391-394.
44. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К.: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
45. Лещук Г.В. Актуальні проблеми соціальної роботи у Франції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2006. № 10. С. 59–61.
46. Лукашевич М.П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. К. : МАУП, 2002. 136 с.
47. М'ясоїд П. А. Загальна психологія / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 2001– 487 с. 15. Макшанов С. І. Психологія тренінгу/ С. І. Макшанов. – СПб. : Освіта, 1997. – 287 с.
48. Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання : навч. посібник / Л. М. Маценко – К. : НАКККіМ, 2011. – 293 с.
49. Методика викладання теорії та практики соціальної роботи / Методичні рекомендації до виконання практичних завдань для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти ОП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка» / автори: Котловий С.А., Павлик Н.П., Сейко Н.А., Ситняківська С.М. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 62 с
50. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні навчальний посібник / Н.І. Кривоконь– Чернігів: Чернігівський державний технологічний університет, 2012.- 320 с.

51. Поліщук В.А., Бартош–Пічкара О.П., Горішна Н.М., Лещук Г.В., Пришляк О.Ю. Соціальна робота: Підручник / За ред. Н.Г.Ничкало. Тернопіль: ВАТ «ТВПК «ЗБРУЧ», 2010. 330 с.
52. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: монографія / Поліщук В. А. [за ред. Н.Г. Ничкало]. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 424 с.
53. Попович Г.М. Соціальна робота в Україні і за кордоном: навчально-методичний посібник. Ужгород : Гражда, 2000. 134 с.
54. Родинно-сімейна енциклопедія / за заг. ред. Ф. С. Арвата. – К. : Богдана, 2006. – 436 с.
55. Романець О.В. Система соціального захисту: досвід Франції: Наукові записки. Серія «Економіка». 2008. Випуск 10. С.408–416.
56. Романовська О.О. Особливості дитячої опіки у Великобританії : монографія / за заг. ред. І. М. Ковчиної. К.: Логос, 2002. 153 с.
57. Семігіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
58. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток [Текст] // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених, 9 листопада 2022 р.; [за ред.: Нагірняка М.Я.]. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. 222 с.
59. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / [за заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової]. – К. : Науковий світ, 2003. – 233 с.
60. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 336 с.
61. Соціальна педагогіка : категорії і поняття : словник / автори – укладачі Н. А. Сейко, С. М. Коляденко. – Ж : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2009. – 55 с.
62. Соціальна робота : Короткий енциклопедичний словник. – К. : ДЦССМ, 2002. – 536 с.
63. Соціальна робота : технологічний аспект / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2004. – 364 с.

64. Соціальна робота в Україні / за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2003. – 233 с.
65. Сушик Н. С. Соціальна робота у сфері дозвілля молоді: теоретичний аспект / Н. С. Сушик // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : [зб. наук. праць]. Сер.: Педагогічні науки. – 2014. – № 1 (278). – С. 188–193.
66. Технології соціально-педагогічної роботи / за ред. А. Й. Капської. – К. : УДЦССМ, 2000. – 372 с.
67. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика / І. М. Трубавіна. – Харків: Нове слово, 2007. – 395 с.
68. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К.: Знання, 2008. – 574 с.
69. Харченко С. Соціально-педагогічні технології : [навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл.] / С. Харченко, Н. Краснова, Л. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 552 с.
70. Харченко С. Я. Інноваційні технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями «групи ризику»: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Я. І. Юрків; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ, «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 540 с.
71. Холостова Є. І. Соціальна реабілітація : навч. посіб. / Є. І. Холостова., Н. Ф. Дементьєва – М. : «Дашков і К», 2002. – 340 с.
72. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: [навч. посіб.] / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 285 с.
73. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації: монографія / І. В. Чеховська. – Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута»», 2013. – 736 с.
74. Якубова Ю. М. Проблемні сім'ї: діти і батьки / Ю. М. Якубова, О. Г. Антонова-Турченко, Г. В. Святненко, М. М. Московка // Український ін-т соціальних досліджень. – К., 2008. – 138 с.

75. Bracht N. Prevention : Additional thoughts / N. Bracht // *Social Work in Health Care* — 2000. — № 30(4). — P. 1—6. 45. Hawkins J. Science, social work, prevention : Finding the intersections / J. Hawkins // *Social Work Research* — 2006. — № 30. — P. 137—152.
76. McCave E. Prevention as an explicit part of the social work profession : A systematic investigation / E. McCave, C. Rishel // *Advances in Social Work* — 2011. — № 2. — P. 226—240.
77. Ruth B. Shaping the future of prevention in social work : An analysis of the professional literature from 2000 through 2010 / B. Ruth, E. Velásquez, J. Marshall, D. Ziperstein // *Social Work* — 2015. — № 2. — P. 126—134.

Анкета

ДОБРИЙ ДЕНЬ!

ШАНОВНИЙ УЧАСНИК ДОСЛІДЖЕННЯ!

студентка спеціальності «соціальна робота» полтавського інституту економіки і права університету «Україна» проводить соціологічне опитування щодо вивчення особливостей надання соціальних послуг багатодітними сім'ям та рівня забезпечення їх прав, пільгі та гарантій. Ваші відповіді нададуть нам необхідну допомогу в науковому аналізі цієї проблеми.

Щоб заповнити анкету, достатньо підкреслити той варіант або варіантивідповіді, які, на Вашу думку, є правильними, або Вам потрібно написати відповідь самим, якщо вона не наводиться.

Анкета є анонімною, тобто Ви не повинні при заповненні вказувати своє прізвище, ім'я та контактні дані.

Ви також можете не відповідати на запитання, що здаються Вам некоректними або взагалі відмовитись від участі в опитуванні.

1. Вкажіть ваш вік

- 1) 30-40 років;
- 2) 41-50 років;
- 3) 51-60 років

2. Вкажіть кількість дітей, що виховуються в вашій родині.

- 1) 3;
- 2) 4;
- 3) 5;
- 4) 6.

3. Вкажіть вік дітей

- 1) 0-6 років;

- 2) 7-10 років;
- 3) 11-15 років;
- 4) 16-18 років.

4. Чи маєте Ви посвідчення багатодітної сім'ї?

- 1) так;
- 2) ні.

5. Чи знаєте Ви про діяльність ЦСССДМ в контексті надання послуг багатодітним сім'ям?

- 1) так;
- 2) ні;
- 3) складно відповісти.

6. Чи перебуває Ваша родина на обліку в ЦСССДМ як отримувач послуг?

- 1) так;
- 2) ні

7. Чи звертались ви до ЦСССДМ за місцем проживання за будь-якими послугами?

- 1) так;
- 2) ні.

8. Якщо так, за якою конкретно послугою Ви звертались (соціальна, економічна, психологічна, правова допомога)?

- 1) соціальна допомога;
- 2) економічна допомога;
- 3) психологічна допомога;
- 4) правова(юридична) допомога

9. Чи було фахівцями центру надано якісну зазначену послугу Вашій родині?

- 1) так;
- 2) скоріше так, ніж ні;
- 3) ні;
- 4) скоріше ні, ніж так;
- 5) складно відповісти

10. Чи була повною мірою вирішена ваша проблема (звернення) фахівцями центру?

- 1) так;
- 2) скоріше так, ніж ні;
- 3) ні;
- 4) скоріше ні, ніж так;
- 5) складно відповісти

11. Чи задоволені ви якістю отриманих послуг?

- 1) так;
- 2) скоріше так, ніж ні;
- 3) ні;
- 4) скоріше ні, ніж так;
- 5) складно відповісти

12. Чи приймала ваша родина участь в тренінгах, навчаннях, які проводилися фахівцями центру?

- 1) так;
- 2) ні

13. На Вашу думку, чи захищені повною мірою багатодітні сім'ї законодавчою базою держави?

- 1) так;
- 2) скоріше так, ніж ні;
- 3) ні;
- 4) скоріше ні, ніж так;
- 5) складно відповісти

14. Як Ви вважаєте, яку підтримку повинні отримувати багатодітні сім'ї від держави (установи, організації) або від громадськості?» (можна було обрати декілька варіантів):

- 1) психологічна допомога;
- 2) юридична (правова допомога);
- 3) консультативна допомога у вихованні дітей;
- 4) економічна допомога (одяг, їжа, засоби гігієни тощо);
- 5) робота сімейних клубів за інтересами з метою формування культури сімейних стосунків;
- 6) впровадження серії тренінгів, метою яких є припинення негативних процесів у сфері репродуктивного здоров'я і планування сім'ї, обізнаності населення про контрацепцію та відповідальне батьківство;
- 7) супровід (патронаж) з метою забезпечення широкого спектру послуг що надається фахівцями ЦСССДМ;
- 8) благодійні акції від громадськості;
- 9) робота з молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків

15. Як Ви вважаєте, чи держава повинна контролювати виконання наданих нею ж пільг, прав та гарантій багатодітним сім'ям?

- 1) так;
- 2) скоріше так, ніж ні;
- 3) ні;

- 4) скоріше ні, ніж так;
- 5) складно відповісти

16. З якими проблемами і якого характеру найчастіше стикається ваша сім'я?»

- 1) психолого-педагогічні проблеми,
- 2) проблема обов'язків;
- 3) проблема відпочинку та оздоровлення дітей;
- 4) проблема освіти;
- 5) працевлаштування батьків багатодітних сімей;
- 6) матеріальні проблеми в родині;
- 7) житлові проблеми.

17. Чи користуєтесь ви пільгами наданими державою згідно законодавчої бази України (проїзд у громадському транспорті, знижка на оплату комунальних платежів, харчування у закладі освіти тощо)?

- 1) так;
- 2) ні.

18. Чи потребує подальшого розвитку та вдосконалення здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг ЦСССДМ багатодітним сім'ям?

- 1) так;
- 2) скоріше так, ніж ні;
- 3) ні;
- 4) скоріше ні, ніж так;
- 5) Складно відповісти.

19. Чи потребує покращення, перегляду законодавча база щодо надання пільг та послуг багатодітним сім'ям?

- 1) так;
- 2) скоріше так, ніж ні;
- 3) ні;
- 4) скоріше ні, ніж так;
- 5) Складно відповісти.

20. Чи потребує покращення чи перегляду законодавча база України щодо захисту прав багатодітних сімей?

- 1) так;
- 2) скоріше так, ніж ні;
- 3) ні;
- 4) скоріше ні, ніж так;
- 5) складно відповісти.